

**Tarptautinė migracijos organizacija
Europos migracijos tinklas
Socialinių tyrimų institutas**

**KELYJE: NELYDIMI
NEPILNAMEČIAI LIETUVOJE**

**Audra Sipavičienė
Renata Kuleš
Mantas Jeršovas**

Vilnius 2009

UDK 341.4-053.6(474.5)

Si-112

Atsakinga redaktorė: dr. Audra Sipavičienė

Autoriai:

Dr. Audra Sipavičienė

Renata Kuleš

Mantas Jeršovas

Recenzentai:

Prof. dr. Romas Lazutka

Prof. habil. dr. Vlada Stankūnienė

Kalbos redaktorė: Živilė Andriūnienė

Tyrimas atliktas pagal Europos migracijos tinklo (EMT) metinę programą. EMT – tai ES valstybių narių ir Europos Komisijos tinklas, skirtas rinkti, analizuoti ir dalintis naujausia, objektyvia ir palyginama informacija migracijos bei prieglobsčio srityje europiniu lygiu ir patenkinti Bendrijos institucijų, valstybių narių valdžios institucijų bei plačiosios visuomenės informacijos apie migraciją ir prieglobstį poreikius. Daugiau informacijos www.emn.lt ir emn.sarenet.es.

ISBN 978-9955-697-19-0

© Tarptautinė migracijos organizacija (IOM)

Studijoje pateikta analizė nebūtinai atspindi oficialią TMO ir jos šalių narių poziciją.

Visos teisės saugomos. Kopijuoti visą ar dalimis, taip pat naudoti komerciniais tikslais be Tarptautinės migracijos organizacijos (IOM) Vilniaus biuro raštiško leidimo draudžiama.

TURINYS

Santrauka	5
1. TYRIMO TIKSLAS IR METODOLOGIJA	8
2. IKI 2009 M. ATLIKTŲ TYRIMŲ APŽVALGA	10
3. NELYDIMI NEPILNAMEČIAI LIETUVOJE: SKAIČIAI IR ATVYKIMO MOTYVAI	14
4. ATVYKIMO PROCEDŪROS IR PASIENIO KONTROLĖ	17
4.1. Bendri teisėto atvykimo į Lietuvos Respubliką reikalavimai nelydimiems nepilnamečiams	17
4.2. Nelydimų nepilnamečių užsieniečių ir nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų identifikavimas	20
4.3. Prieglobsčio procedūra, taikoma nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams	22
4.4. Procedūros, taikomos nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio Lietuvoje.....	27
5. PRIĖMIMAS IR INTEGRACIJA	30
5.1. Nelydimų nepilnamečių priėmimas ir apgyvendinimas.....	30
5.1.1. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų priėmimas ir apgyvendinimas.....	30
5.1.2. Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, priėmimas ir apgyvendinimas	32
5.1.2.1. Nelydimų nepilnamečių sulaikymas ir alternatyvios sulaikymui priemonės.....	35
5.2. Nelydimų nepilnamečių integracija: nepilnamečiams teikiamos paslaugos Pabėgėlių priėmimo centre.....	38
5.3. Nelydimų nepilnamečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integracija savivaldybėje.....	40
6. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ GRAŽINIMAS.....	42
6.1. Pagalba savanoriškai grįžti	45
6.2. Nelydimų nepilnamečių užsieniečių reintegracija kilmės šalyse.....	46
7. IŠVADOS.....	47
8. INFORMACIJOS ŠALTINIAI.....	52
8.1. Lietuvos teisės aktai	52
8.2. Politikos dokumentai.....	52
8.3. Tyrimai ir ataskaitos	53
8.4. Specialioji literatūra	53

SANTRAUKA

Šioje studijoje, atliktoje pagal Europos migracijos tinklo (EMN) 2009 metų programą, analizuojami nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių atvykimo į Lietuvą, buvimo joje ir grįžimo į savo kilmės šalis mastai, motyvai ir problemos, įvertinama jų priėmimo, grąžinimo bei integracijos politika ir praktika Lietuvoje, apžvelgiamos dažniausiai kylančios problemos ir numatomi būdai joms spręsti.

Nelydimų nepilnamečių teisinis statusas Lietuvoje įstatymiškai pradėtas reguliuoti 2004 m. priėmus įstatymą „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Įstatymas nelydimus nepilnamečius išskyrė kaip atskirą migrantų kategoriją. Vėliau Lietuvos narystė Europos Sąjungoje (ES) pagreitino nelydimų nepilnamečių priėmimo, integracijos ir išsiuntimo klausimų reglamentavimą bei jų derinimą su ES taikomais bendrais nelydimų nepilnamečių apsaugos principais. Ne vienerius metus buvo tobulinama nelydimų nepilnamečių identifikavimo, priėmimo, integracijos bei grąžinimo praktika.

Nelydimų nepilnamečių grupės. Tyrime išskiriamos dvi nelydimų nepilnamečių grupės: nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai ir nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio. Tyrimo metu nustatyta, kad iš esmės skiriasi teisinis šių grupių statusas bei egzistuojanti praktika jų atžvilgiu. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų statusas, priėmimo, apgyvendinimo ir grąžinimo klausimai yra teisiškai sureguliuoti. Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia prieglobsčio, teisinis statusas bei jiems taikomos procedūros nėra aiškiai apibrėžtos. Nepakankamas teisinis reguliavimas neužtikrina nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, tinkamos apsaugos (pvz., siekiant išsiųsti iš šalies jie gali būti sulaikomi ir policijos areštiniuose), todėl ji būtina tobulinti, aiškiai apibrėžti tokiems nepilnamečiams taikomas procedūras (ypač apgyvendinimo ir išsiuntimo / grąžinimo klausimais).

Statistika. Per 2000–2008 m. Lietuvoje iš viso identifikuoti 137 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai. Nuo 2001 m. stebima pastovi jų mažėjimo tendencija. Daugiausia nelydimų nepilnamečių į Lietuvą atvyksta iš Rusijos / čekėnų tautybės (56 proc.), Afganistano (17 proc.) ir Baltarusijos (4,4 proc.). Pusė atvykstančiųjų yra 16–18 metų, daugiau berniukų nei mergaičių. Daugiausia nelydimų nepilnamečių į Lietuvą atvyksta dėl karo baimės ir asmeninio nesaugumo jausmo. Statistika apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesiprašo prieglobsčio, nėra renkama ir tyrime pateikiami tik fragmentiški duomenys.

Identifikavimas. Nelydimus nepilnamečius dažniausiai identifikuoja Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – VSAT) pasienio kontrolės punktų pareigūnai. Identifikuojant ir atliekant pirminę nelydimų nepilnamečių apklausą pasienyje problemų gali kilti dėl vertėjų, nes pasienio punktai nėra aprūpinti reikalinga įranga ir neturi specialiai paruoštų pareigūnų, kurie galėtų kiekvienu atveju tinkamai apklausti nelydimą nepilnamečių. Jeigu nelydimam nepilnamečiui pradedama taikyti prieglobsčio procedūra, problemų nekyla, nes Migracijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Migracijos departamentas) turi galimybių atlikti apklausas nelydimų nepilnamečių gimtąja kalba, net su vertėjais, esančiais kitose šalyse.

Globa. Įstatymas numato, kad nelydimiems nepilnamečiams nuo jų identifikavimo momento turi būti paskirtas globėjas (rūpintojas), kuris atstovauja nepilnamečio interesams. Globėjas turi rūpintis vaiku visą jo buvimo Lietuvoje laikotarpį. Praktika rodo, kad oficialus nelydimo nepilnamečio globėjas paskiriamas tik jį / ją apgyvendinus Pabėgėlių priėmimo centre. Pirminės apklausos metu globėjas dar nebūna paskirtas. Į apklausą dalyvauti kviečiamas vietos Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas, tačiau pasitaiko atvejų, kai jo dalyvavimas nėra užtikrinamas. Jeigu nelydimas nepilnametis nepateikia prieglobsčio prašymo, inicijuojama jo išsiuntimo procedūra, jam neskiriamas globėjas ir jo interesams nėra tinkamai atstovaujama.

Prieglobsčio procedūra. Prieglobsčio suteikimo procedūra Lietuvoje yra reglamentuota ir atitinka ES teisyną. Įgaliota institucija, gavusi nelydimo nepilnamečio prašymą suteikti prieglobstį, per 24 valandas surenka reikalingą informaciją ir pateikia ją Migracijos departamentui, kuris per 48 valandas priima sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio įleidimo į šalį. Įstatymas numato, kad nelydimas nepilnametis prieglobsčio prašytojas negali būti neįleistas. Migracijos departamento sprendimo nelydimi nepilnamečiai dažniausiai laukia pasienio punktuose arba Užsieniečių registracijos centre, kurie nėra pritaikyti nelydimiems nepilnamečiams. Nustatęs, kad prieglobsčio prašytojas yra nelydimas nepilnametis, Migracijos departamentas priima sprendimą jį apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre. Toliau vyksta tokio nelydimo nepilnamečio prašymo suteikti tarptautinę apsaugą nagrinėjimas. Įstatymas nustato, kad prieglobsčio prašymas nagrinėjamas iki 3 mėnesių, bet nelydimų nepilnamečių prašymai išnagrinėjami greičiau. Iki 2009 m. Lietuvoje nelydimiems nepilnamečiams buvo suteikiama papildoma apsauga, t. y. leidimas gyventi 1 metus su galimybe jį pratęsti. Pabėgėlio statusas nelydimiems nepilnamečiams nebuvo suteiktas nė karto.

Apygyvendinimas. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre. Centras nelydimiems nepilnamečiams apgyvendinti turi atskirą korpusą, kuriame gali gyventi iki 20 nelydimų nepilnamečių vienu metu. Per 2002–2008 m. centre buvo apgyvendinta 30 nelydimų nepilnamečių. Pasitaiko atvejų, kai nelydimi nepilnamečiai, kurių amžių sunku nustatyti, apgyvendinami ir Užsieniečių registracijos centre, nors jis nėra pritaikytas nelydimiems nepilnamečiams. Įstatymas nereglamentuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinimo klausimo. Jie gali būti sulaikomi ir apgyvendinami įvairiose institucijose. Praktika rodo, kad tokie nelydimi nepilnamečiai dažniausiai apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre iki tol, kol bus išsiųsti iš šalies.

Sulaikymas. Įstatymas numato, kad užsienietis, kuriam nesukako 18 metų, gali būti sulaikomas tik kraštutiniu atveju. Tačiau nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, sulaikymas yra paplitusi praktika Lietuvoje. Nelydimi nepilnamečiai dažniausiai sulaikomi Užsieniečių registracijos centre arba policijos areštinėse. Abi šios įstaigos nėra pritaikytos nelydimiems nepilnamečiams.

Nelydimų nepilnamečių apgyvendinimas Pabėgėlių priėmimo centre. Pabėgėlių priėmimo centre apgyvendintiems nelydimiems nepilnamečiams teikiamos visos būtinos socialinės, švietimo ir medicinos paslaugos. Centre nelydimi nepilnamečiai, kuriems

suteikta tarptautinė apsauga, gali gyventi iki jiems sukanka 18 metų. Nelydimam nepilnamečiui skiriama 169 Lt/mėn. (49 EUR) pinigine pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms. Ši suma nėra pakankama.

Integracija savivaldybėse. Valstybės remiama integracija savivaldybėse vyksta dvylika mėnesių. Vėliau ji nutraukiama. Šis integracijos laikotarpis yra per trumpas, ypač tiems asmenims, kurie siekia tęsti mokslus Lietuvoje.

Grąžinimas. Lietuvoje nelydimi nepilnamečiai grąžinami pagal bendrą tvarką, neatsižvelgiant į specifinius jų poreikius. Visus nepilnamečių grąžinimus / išsiuntimus vykdo valstybė. Tik formaliai tikrinama, ar nelydimas nepilnametis bus tinkamai prižiūrimas valstybėje, į kurią jis grąžinamas / išsiunčiamas. Nė vienas nelydimas nepilnametis nebuvo grąžintas pagal savanoriško grįžimo programą.

Reintegracija. Iki 2009 m. užsieniečių, grįžusių į kilmės valstybes, reintegracija nebuvo vykdoma.

Šis tyrimas rekomenduoja:

- tobulinti nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, padėties reguliavimą bei įstatymiškai apibrėžti jiems taikomas procedūras ir atsakingas institucijas;
- išanalizuoti nepilnamečiams skiriamų išmokų ir patiriamų minimalių išlaidų atitikimo klausimą;
- geriau spręsti nelydimų nepilnamečių prieglobsčių prašytojų grąžinimo ir jų integracijos klausimus (ypač dėl šeimos narių identifikavimo, nelydimo nepilnamečio priežiūros įvertinimo valstybėje, į kurią grąžinama, pagalbos savanoriškai grįžti);
- skirti daugiau dėmesio pareigūnų, dirbančių su nelydimais nepilnamečiais, mokymams.

1. TYRIMO TIKSLAS IR METODOLOGIJA

Šio **tyrimo tikslas** yra išanalizuoti nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių atvykimo į Lietuvą, buvimo joje ir grįžimo į savo kilmės šalis mastą, motyvus ir problemas, įvertinti jų priėmimo, grąžinimo bei integracijos politiką ir praktiką Lietuvoje, nustatyti, kokios dažniausiai kyla problemos, ir numatyti būdus joms spręsti.

Tyrimo uždaviniai:

- Įvertinti nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių priėmimo, grąžinimo bei integracijos politikos teisinę bazę Lietuvoje, atsižvelgiant į ES reikalavimus;
- Nustatyti nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių atvykimo į Lietuvą motyvus, kelius, būdus, kilmės šalis;
- Nustatyti problemas, kylančias dėl nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių identifikavimo, priėmimo, integracijos ir grąžinimo į kilmės šalis;
- Įvertinus kitų šalių gerąją praktiką ir Lietuvos sistemos trūkumus, pasiūlyti būdus, kaip geriau spręsti nelydimų nepilnamečių užsieniečių iš trečiųjų šalių problemas.

Tyrimo objektas. Šiame tyrime, atsižvelgiant į nacionalinę Lietuvos politiką bei praktiką, buvo analizuojamos dvi nelydimų nepilnamečių užsieniečių grupės Lietuvoje: nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai ir nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, kurie neprašo prieglobsčio Lietuvoje.

Terminas „nelydimas nepilnamečis“, naudojamas šiame tyrime, atitinka 2001 m. liepos 20 d. Europos Tarybos direktyvoje 2001/55/EB dėl minimalių normų, suteikiant perkeltiesiems asmenims laikiną apsaugą esant masiniam srautui, ir dėl priemonių, skatinančių valstybių narių tarpusavio pastangas priimant tokius asmenis ir atsakant už tokio veiksmo padarinius pusiausvyrą, 2 straipsnio f punkte nustatytą terminą, kuris apima *trečiųjų šalių piliečius ar asmenis be pilietybės, jaunesnius nei aštuoniolikos metų, atvykstančius į valstybių narių teritoriją ir nelydimus suaugusio asmens, atsakingo už juos pagal įstatymus ar papročių teisę, kol jie nėra veiksmingai perduoti tokio asmens globai, arba nepilnamečius, paliktus be lydinčio asmens po to, kai jie įvažiavo į valstybių narių teritoriją*. Šis apibrėžimas neįtraukia nelydimų nepilnamečių, kurie yra ES piliečiai. Lietuvos įstatymai iš esmės atitinka direktyvoje nurodytą apibrėžimą, t. y. įstatymas numato, kad **nelydimas nepilnamečis užsienietis** – 18 metų nesukakęs užsienietis, kuris atvyko į Lietuvos Respubliką be tėvų ar kitų teisėtų atstovų arba atvyko lydimas šių asmenų, tačiau buvo paliktas Lietuvos Respublikoje be priežiūros.

Tyrimo metodas. Nagrinėjamos problemos kompleksiškas lėmė įvairių duomenų šaltinių ir duomenų rinkimo metodų panaudojimą. Juos sudaro:

- Lietuvos ir ES atitinkamų teisės aktų analitinė apžvalga;
- Statistinių duomenų analizė;
- Antrinių šaltinių bei kitų organizacijų atliktų tyrimų nelydimų nepilnamečių užsieniečių problematikos klausimais apžvalga;
- Ekspertų apklausa. Apklausta 19 ekspertų iš šių institucijų / įstaigų / organizacijų:
 - Valstybinė sienos apsaugos tarnybos (VSAT),
 - Migracijos departamentas,

- Valstybinė sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centro Pabradėje,
- Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Pabėgėlių priėmimo centro Rukloje,
- Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos,
- Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybų,
- Vilniaus ir Kauno apskričių vyriausiųjų policijos komisariatų,
- Nevyriausybinių organizacijų: Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Vilniaus arkivyskupijos Caritas, visuomeninės organizacijos „Gelbėkit vaikus“;
- Septynių nelydimų nepilnamečių atvejų analizė;
- Dviejų nelydimų nepilnamečių giluminiai interviu.

Lietuvoje centralizuotai kaupiami duomenys tik apie nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus. Duomenys apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, yra fragmentiški. Nėra kaupiami duomenys ir apie nelydimų nepilnamečių šeimos susijungimo atvejus. Išsamesnė informacija apie nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus kaupiama tik Migracijos departamento Prieglobsčio reikalų skyriuje. Čia kaupiama bendro pobūdžio informacija apie nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus: asmens duomenys, kokie sprendimai priimti, koks dokumentas išduotas ir kt. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Pabėgėlių priėmimo centro PAIS (Pabėgėlių administravimo informacinė sistema) sistemoje kaupiami šie duomenys: asmens duomenys, kada atvyko, kokius kursus lanko, kada išvyko, kokioje savivaldybėje vykdoma integracija ir pan. Valstybės sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centre kaupiami šie duomenys: asmens duomenys, atvykimas ir išvykimas, priimti sprendimai, nuotrauka ir kt. Duomenys apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipia prieglobsčio, gauti iš Vilniaus ir Kauno policijos komisariatų.

Šis tyrimas buvo atliekamas Lietuvoje 2009 metų kovo–birželio mėnesiais. Tyrimas atliktas pagal Europos migracijos tinklo 2009 m. programą bendradarbiaujant su Tarp-tautinės migracijos organizacijos (TMO) Vilniaus biuru ir Jungtinių Tautų vyriausiojo pabėgėlių komisaro (JTVPK) atstovybe Lietuvoje.

2. IKI 2009 M. ATLIKTŲ TYRIMŲ APŽVALGA

Nors iki šiol visapusiško ir išsamaus tyrimo dėl nelydimų nepilnamečių užsieniečių Lietuvoje atlikta nebuvo, atskiri šio reiškinio aspektai (teisinė bazė, priėmimo sąlygos, pareigūnų gebėjimai, kt.) buvo analizuojami. Toliau pateikiama trumpa iki 2009 m. atliktų tyrimų ir ataskaitų bei jų išvadų apžvalga.

2000 m. *Tarptautinės migracijos organizacijos, Suomijos imigracijos departamento ir ES „Odysseus“ programos „Children First“ projektas „Nepilnamečiai prieglobsčio suteikimo procese“ (Minors in the Asylum Process)*, kuriame dalyvavo Lietuva, Lenkija, Suomija bei Airija. Projekto išvados, pristatant nacionalinę Lietuvos prieglobsčio suteikimo ir pabėgėlių priėmimo sistemą, buvo nurodytas **poreikis mokyti specialistus**, susijusius su prieglobsčio procedūromis. Mokymai yra būtini Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojams, nes jie turi gauti daugiau žinių apie etinę ir kultūrinę darbo su nelydimais nepilnamečiais specifiką, taip pat Migracijos departamento bei Užsieniečių registracijos centro darbuotojams, kurie atlieka nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apklausas. **Kvalifikuotų specialistų, galinčių dirbti su nelydimais nepilnamečiais prieglobsčio prašytojais, trūkumas** buvo nurodytas kaip viena opiausių problemų, susijusių su nelydimais nepilnamečiais prieglobsčio prašytojais Lietuvoje.

2001 m. *Lietuvos vaikų teisių gynimo nevyriausybinė organizacija „Gelbėkit vaikus“ pagal „Atskirtų vaikų Europoje“ programą atliko tyrimą „Atskirtų vaikų“-užsieniečių padėties įvertinimas Lietuvoje“*¹. Buvo nustatyta, kad nelydimų nepilnamečių situacija turi būti gerinama didinant Seimo, Vyriausybės, savivaldybių atstovų informuotumą. Nevyriausybinės organizacijos, dirbančios vaiko teisių apsaugos srityje, turėtų sujungti pastangas, aktyviau spręsti nelydimų vaikų problemas Lietuvoje ir stengtis paveikti atsakingas ministerijas bei parlamento grupes, kad padėtis taptų geresnė.

2005 m. *Kauno darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba Pabėgėlių priėmimo centro užsakymu atliko studiją „Dėl nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų ruošimo integracijai į darbo rinką Lietuvoje“*. Ši studija buvo atlikta įgyvendinant Europos bendrijų iniciatyvos EQUAL projektus Lietuvoje. Tyrime dalyvavo 5 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai iš Afganistano, Pakistano, Rusijos (Čečėnijos) bei Nigerijos. Atliktoje studijoje teigiama, jog, įgyvendinant pabėgėlių integracinę programą Lietuvoje, paaiškėjo, kad nustatyto **vienerių metų laikotarpio, per kurį pabėgėliai turėtų integruotis į socialinį Lietuvos gyvenimą, neužtenka**. Didžiausias trukdis naujai socialinei aplinkai, vertybėms ir nuostatoms įsisavinti yra socialiniai stereotipai bei kultūrinės normos, „atsivežti“ iš savo kilmės šalies ir tapę viena svarbiausių gijų, siejančių pabėgėlį su praeitimi bei gimtąja šalimi ir leidžiančių išsaugoti savo identitetą. Studijoje padarytos išvados, jog tyrimo metu gauti duomenys leidžia teigti, kad nors visi tyrimo dalyviai ir patenka į vieną kategoriją pagal savo amžių (14–18 metų paaugliai), tačiau labai skiriasi jų biografiniai duomenys, išsilavinimas, socialinė branda ir įgūdžiai, kalbos žinios ir gebėjimas bendrauti, taip pat tikslai bei motyvacija. Todėl parenkant jų bendrojo gebėjimų lygio, asmenybės savybių, profesinių interesų ir motyvacijos vertinimo metodus **būtinai individualus požiūris** – reikia atsižvelgti į kiekvieno tiriamojo

¹ Nacionalinė ataskaita paruošta ir išspausdinta Vilniuje 2001 m., įvertinimo laikotarpis 1997–2000 m.

tautybę, kalbų mokėjimą, išsilavinimą (ar jo nebuvimą), sugebėjimą / nesugebėjimą bendrauti, suvokti instrukcijas bei į jo emocinę būklę.

2006 m. kovo 17 d. JT Vaiko teisių komiteto, kuris stebi Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimą, ataskaitoje pažymėta, kad geriausių vaiko interesų principas dažnai būna įtrauktas į Lietuvos teisės aktus, tačiau jis nėra įgyvendinamas praktiškai, visose vaikus liečiančiose srityse, įskaitant ir vaikų prieglobsčio prašytojų sulaikymą. Komitetas rekomendavo, kad valstybė turi užtikrinti, jog geriausių vaiko interesų principas būtų suprantamas, integruotas bei įgyvendinamas visuose teisiniuose dokumentuose, taip pat ir priimant teismų bei administracinius sprendimus, projektus ir programas. Komitetas išreiškė susirūpinimą, kad daugeliu atvejų globa Lietuvoje yra institucionalizuota. Taip pat išreiškė susirūpinimą dėl prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų bei atvejų, kai **vaikai buvo sulaikomi Lietuvoje bei laikomi sulaikyti kartu su suaugusiais migrantais**. Savo ataskaitoje komitetas rekomendavo gerinti vaikų priėmimo sąlygas, užtikrinti, kad vaikai, taip pat ir nelydimi, nebūtų sulaikomi, bei kurti mokymo programas apie Vaiko teisių apsaugos konvencijos principus bei nuostatas policijai, pasienio tarnybai, teismams bei skirti tinkamą dėmesį 2005 m. priimtai rekomendacijai dėl darbo su nelydimais vaikais užsieniečiais. Susirūpinimą taip pat kėlė ir vaikų, prekybos žmonėmis aukų (iš Lietuvos), skaičius, taigi komitetas rekomendavo įkurti globos namus prekybos žmonėmis aukoms. Komitetas apgailestavo, kad vaikai Lietuvoje gali būti sulaikomi ilgam laikotarpiui policijos įstaigose bei sulaikymo centruose. Komitetas rekomendavo **specializuoti teismus vaikų klausimais**, vykdyti sisteminius teisėjų mokymus, taip pat mokyti tinkamo elgesio su vaikais globėjus, teisėsaugos institucijas ir socialinius darbuotojus bei užtikrinti, kad nepilnamečiams, kuriems nesukako 18 metų, judėjimo laisvė būtų ribojama tik kraštutiniais atvejais bei kuo trumpesniai laikotarpiui².

2006 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga tyrimo dėl vaikų prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų Lietuvoje metu nustatė, kad būtina užtikrinti geriausių vaiko interesų principo ir garantijų nuo nepagrįsto sulaikymo taikymą. Migracijos tarnybos ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos padaliniai privalo **svarstyti alternatyvių sulaikymui priemonių taikymo galimybes**, būtinumą rengti reguliarius mokymus migracijos tarnybų ir Valstybės sienos apsaugos tarnybos padalinių pareigūnams dėl Vaiko teisių konvencijos principų, skiriant ypatingą dėmesį apsaugai nuo neteisėto ar nepagrįsto sulaikymo. Atlikto tyrimo metu padaryta išvada, kad visi Lietuvos teritorijoje identifikuojami nelydimi vaikai turi būti nedelsiant apgyvendinami socialinėje įstaigoje, kurioje jiems būtų suteikta reikiama socialinė ir psichologinė pagalba, o visi veiksmai, susiję su teisinio statuso nustatymu, turi būti atliekami tik išsprendus apgyvendinimo ir socialinės paramos suteikimo klausimus. Kontrolieriaus įstaiga nustatė, kad būtina spręsti prieglobsčio prašymų nepateikusių nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo klausimą ir kad tokie vaikai taip pat gali būti apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre³.

² Vaikų teisių komiteto 2006 m. kovo 17 d. ataskaita apie Lietuvą dėl Vaiko teisių konvencijos CRC/C/LTU/CO/2 (anglų kalba).

³ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos svetainė www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai

Nacionalinėje ataskaitoje, parengtoje Europos Komisijai „Odysseus“ akademinio tinklo, dėl priėmimo direktyvos įgyvendinimo Lietuvoje⁴ nurodoma, jog egzistuoja praktinės problemos dėl nelydimų nepilnamečių, kurie nesuformulavo savo prieglobsčio prašymo, apgyvendinimo, kadangi atsakingos institucijos atsisako pasirinkti tokius nepilnamečius, jei jie nėra prieglobsčio prašytojai. Ypatingas dėmesys turi būti skirtas būtent jiems, kadangi migracijos tarnybų praktikoje **kyla problemų, kai nepilnamečiai nesugeba suformuluoti prieglobsčio prašymo.**

2007 m. įgyvendinant Europos Komisijos programos DAPHNE II projektą „Nelydimi nepilnamečiai: apsaugos mechanizmai išplėstoje Europos Sąjungoje“ Florencijos universitetas (University degli Studi di Firenze) parengė nacionalinę ataskaitą apie Lietuvą. Ataskaitoje nurodoma, kad Lietuvos nelydimų nepilnamečių priėmimo sąlygos, staiga padidėjus nelydimų vaikų skaičiui, būtų nepakankamos. Pagal ES standartus vaikams turi būti sukurti specializuoti centrai, ypač tiems, kuriems dar nesukako 14 metų. JTVPK koordinatoriaus Lietuvoje nuomone, kai vaikas yra identifikuojamas valstybėje, pirmiausia **turi būti tenkinami jo socialiniai poreikiai – maitinimas, apgyvendinimas, sveikatos paslaugos, socialinė pagalba ir globa, o tik po to sprendžiami teisiniai klausimai.** Praktikoje taip nėra ir pirmiausia sprendžiami vaiko teisiniai klausimai. Vaikai turi pirmiausia kreiptis dėl prieglobsčio, o tik po to būti apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre. Jeigu nelydimas nepilnamečis nesikreipia dėl prieglobsčio (pvz., jis nežino, kad tokia procedūra egzistuoja, ar nežino, į ką kreiptis), tokiu atveju apie jį nebūna duomenų. Ataskaitoje pažymima, kad nelydimi vaikai, gavę leidimą gyventi Lietuvoje, dažnai lieka Pabėgėlių priėmimo centre, tačiau jiems turėtų būti taikomos kitokios ilgalaikės priemonės, nes Pabėgėlių priėmimo centras yra apsuptas miškų, toli nuo miesto, be to, šioje vietoje gyvena daug socialiai remtinų asmenų.

2008 m. išleistame leidinyje „Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje“⁵ autoriai daug dėmesio skiria institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, funkcijų aprašymui bei bendram vaiko teisių apsaugos sistemos valstybės mastu tobulinimui. Nurodoma, jog vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pirmenybės principas – vienas pagrindinių vaiko teisių apsaugos principų, reikalauja, kad priimant teisės aktus, juos taikant bei sprendžiant tuos klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, sprendimas ar bet koks kitas veiksmas visuomet turi būti įvertintas vaiko interesų požiūriu ir turi būti užtikrinama, kad jie nebūtų pažeisti.

2008 m. JAV Valstybės departamento ataskaitoje dėl prekybos žmonėmis situacijos Lietuvoje pažymima, kad Lietuvoje būtina organizuoti daugiau **mokymų teisėsaugos institucijoms apie kovą su prekyba žmonėmis, ypač nepilnamečiais**, gerinti bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis, ypač dideliuose miestuose.

⁴ Nacionalinę ataskaitą paruošė Lyra Jakulevičienė, Mykolo Romerio universitetas, tekstas anglų kalba. http://ec.europa.eu/justice_home/doc_centre/asylum/studies/docs/lithuania_2007_en.pdf

⁵ Rimantė Šalaševičiūtė, Eivilė Žemaitytė, 2008 m., lietuvių, anglų bei rusų kalbomis

Apibendrinant 2000–2008 m. atliktų tyrimų ir analitinių apžvalgų rezultatus matyti, kad sprendžiant nelydimų nepilnamečių klausimus Lietuvoje buvo išskirtos kelių lygmenų problemos:

1. Politiniu lygmeniu nelydimų nepilnamečių užsieniečių klausimas nėra įvardijamas kaip svarbus. Būtina šį klausimą kelti politiniu lygmeniu, aktyviau šiame darbe turėtų dalyvauti nevyriausybinės organizacijos.

2. Praktiniu lygmeniu pirmiausia nurodomas kvalifikuotų specialistų darbui su nelydimais nepilnamečiais trūkumas, nurodoma specializuotų mokymų būtinybė.

3. Tyrimuose bei ataskaitose nurodoma būtinybė svarstyti alternatyvių sulaikymui priemonių taikymą nelydimiems nepilnamečiams; atkreipiamas dėmesys į netinkamas nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo sąlygas Užsieniečių registracijos centre.

4. Didesnis dėmesys turėtų būti skirtas nelydimiems nepilnamečiams ne prieglobsčio prašytojams, aiškiai nurodytos procedūros ir atsakingos institucijos, kurioms pavesta spręsti tokių nelydimų nepilnamečių klausimus.

5. Sprendžiant nelydimų nepilnamečių problemas pirmiausia būtina užtikrinti socialinę pagalbą ir globą, o tik po to spręsti teisinius klausimus. Be to, rekomenduojama specializuoti teismus vaikų klausimais.

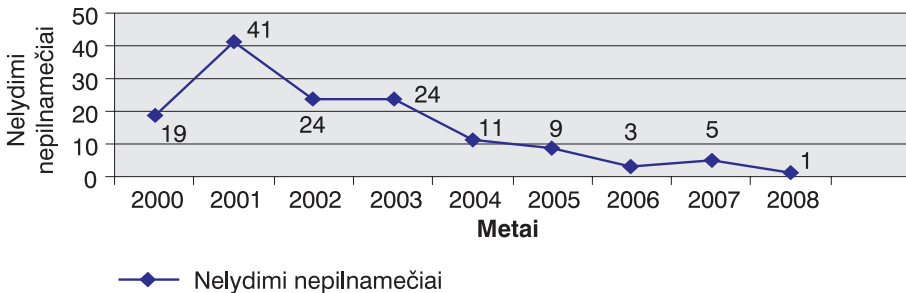
6. Bendras integracijos procesas ir laikas (1 metai) yra nepakankamas nelydimam nepilnamečiui integruotis į Lietuvos visuomenę ir pasirengti įsilieti į darbo rinką. Kiekvienu atveju būtina nelydimą nepilnamečių parengti individualiai.

Kaip matyti, jau anksčiau daryti tyrimai nurodė keletą nelydimų nepilnamečių priėmimo, identifikavimo, integracijos trūkumų, tačiau rekomendacijos jiems pašalinti yra gana bendro pobūdžio (gerinti, mokyti, atkreipti dėmesį, kt.), tad nemažai nurodytų problemų išlieka ir šiandien. Todėl šiame tyrime bus bandoma formuluoti konkretesnes rekomendacijas ir numatyti būdus joms įgyvendinti. Taip pat būtina atidžiau stebėti, kaip tos rekomendacijos bus įgyvendinamos.

3. NELYDIMI NEPILNAMEČIAI LIETUVOJE: SKAIČIAI IR ATVYKIMO MOTYVAI

Nelydimų nepilnamečių atvykimo į Lietuvą atvejų nustatoma nedaug. Per laikotarpį nuo 2000 iki 2008 m. nustatyti 137 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai. Nuo 2001 m., kai buvo fiksuotas didžiausias nelydimų nepilnamečių skaičius (41), stebime tolygią mažėjimo tendenciją ir 2008 m. buvo užfiksuotas tik vienas nelydimio nepilnamečio prieglobsčio prašytojo atvejis (žr. 1 pav.).

1 pav. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai Lietuvoje 2000–2008 m.

Šaltinis: Migracijos departamento duomenys

Sudėtinga vienareikšmiškai išskirti valstybes, iš kurių nelydimi nepilnamečiai atvyksta į Lietuvą, kadangi jos keičiasi. Tačiau apibendrinant 2000–2008 m. laikotarpį galima daryti išvadą, kad vis dėlto dauguma nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie kreipėsi prieglobsčio Lietuvoje, yra atvykę iš Rusijos (Čečėnijos) (56 proc.) – dėl nesaugios padėties kilmės šalyje, ir iš Afganistano (17 proc.). Tarp kitų kilmės šalių dominuoja buvusios SSRS respublikos – Baltarusija (4,4 proc.), Uzbekistanas (3 proc.), Ukraina bei Gruzija. Pavienių atvejų pasitaiko ir iš tolimesnių kraštų – Pietryčių Azijos ar Afrikos (žr. 2 lentelę). Nors absoliuti dauguma nelydimų nepilnamečių atvyksta iš teritorijų, kur vyko / vyksta kariniai veiksmai⁶, tačiau nelydimų nepilnamečių, dalyvavusių kariniuose veiksmuose, Lietuvoje nebuvo.

1 lentelė. Nelydimų nepilnamečių kilmės šalys 2000–2008 m.

Šalis	Skaičius	Procentai (%)
Afganistanas	23	16,8
Armėnija	1	0,7
Austrija	1	0,7
Baltarusija	6	4,4
Estija	1	0,7
Gruzija	2	1,5
Nigerija	3	2,2

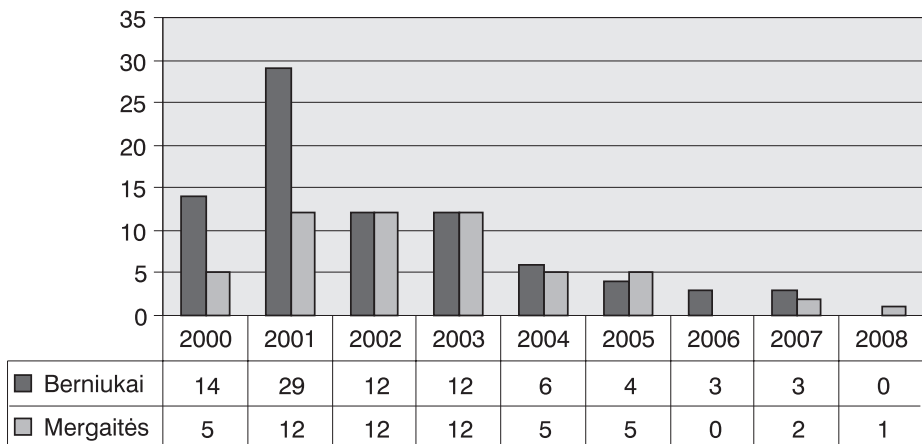
⁶ Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Child Soldiers Global Report 2008, www.unhcr.org/refworld/docid/486cb114c.html

Pakistanas	3	2,2
Rusija	77	56,2
Šri Lanka	2	1,5
Ukraina	2	1,5
Uzbekistanas	4	2,9
Vietnamas	1	0,7
Kongo Demokratinė Respublika	1	0,7
Be pilietybės	10	7,3
Iš viso	137	100

Šaltinis: Migracijos departamento duomenys

Iki 2002 m. daugumą nelydimų nepilnamečių sudarė berniukai (per 70 proc.), vėliau proporcijos pagal lytį išsilygino. Vis dėlto jei vertintume visą laikotarpį nuo 2000-ųjų, Lietuva priėmė beveik pusantro karto daugiau berniukų nei mergaičių (2 pav.).

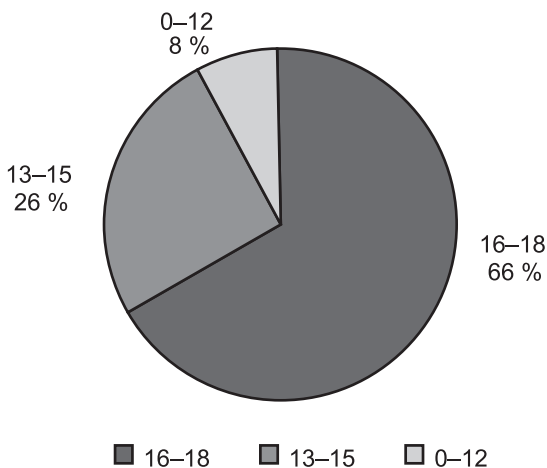
2 pav. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai pagal lytį 2000–2008 m.

Šaltinis: Migracijos departamento duomenys

Dauguma į Lietuvą atvykstančių nelydimų nepilnamečių yra 16–18 metų (66 proc.), apie ketvirtadalį sudaro 14–15 metų paaugliai, 8 proc. visų nelydimų nepilnamečių sudaro vaikai iki 13 metų (3 pav.).

3 pav. Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai pagal amžiaus grupes 2000–2008 m.

Šaltinis: Migracijos departamento duomenys

Nustatyti apibendrintus nelydimų nepilnamečių atvykimo į Lietuvą motyvus gana sudėtinga tiek dėl nedidelio bendro tokių migrantų / užsieniečių skaičiaus, tiek dėl pačių motyvų įvairovės, kai atvykimą lemia ne viena, o kelios tarpusavyje susipynusios priežastys. Neretai Lietuva yra ne pirmoji tikslo šalis, o tik tarpinė stotelė kelionės grandinėje, tad išvykimo iš šalies ir atvykimo į Lietuvą priežastys skirtingos. Vis dėlto dažniausiai vykstama dėl karo baimės, asmeninio nesaugumo jausmo. Nors kiekybiškai tiksliai įvardyti priežasčių neįmanoma, toliau pateikiami dažniausiai minimi motyvai:

- Karo veiksmai šalyje / nesaugu;
- Neaiški politinė padėtis šalyje, persekiojimo, keršto pavojus;
- Asmeninis nesaugumas dėl šeimos tradicijų;
- Prievarta / seksualinis išnaudojimas;
- Blogos ekonominės sąlygos kilmės šalyje / skurdas;
- Susijungimas su šeima;
- Tranzitas (vyko į „Europą“);
- Grąžinti iš kitos ES šalies pagal Dublino konvenciją.

Nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio Lietuvoje, statistika nėra renkama. Valstybės sienos apsaugos tarnyba atskirai neregistruoja nelydimų nepilnamečių atvejų. Neįleidimo į Lietuvą atveju fiksuojamas tik tam tikros valstybės bendras neįleistų piliečių skaičius, neišskiriant pagal lytį ir amžių, taigi nėra galimybės analizuoti duomenų apie nelydimų vaikų neįleidimą į Lietuvą. Lietuvoje taip pat nėra galimybės nustatyti, kiek vaikų ES piliečių keliauja į / per Lietuvą, bei analizuoti ir lyginti šiuos duomenis su nelydimais nepilnamečiais trečiųjų šalių piliečiais Lietuvoje.

4. ATVYKIMO PROCEDŪROS IR PASIENIO KONTROLĖ

4.1. BENDRI TEISĖTO ATVYKIMO Į LIETUVOS RESPUBLIKĄ REIKALAVIMAI NELYDIMIEMS NEPILNAMEČIAMS

Teisinė bazė

Visų užsieniečių, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių užsieniečių, atvykimo į Lietuvą sąlygas reglamentuoja įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“⁷ bei į įstatymą perkeltos teisyne nuostatos.

Įstatymo 5 straipsnyje nustatyta, kad užsieniečiams, atvykstantiems į Lietuvos Respubliką ir išvykstantiems iš jos, taikomos 2006 m. kovo 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 562/2006 nuostatos (toliau – Šengeno sienų kodeksas⁸). Lietuvai tapus visateise Šengeno erdvės nare 2008 m. kovo 30 d. įstatymas ir Šengeno sienų kodeksas tapo pagrindiniais teisės aktais, reglamentuojančiais asmenų, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių, atvykimą į Lietuvos Respubliką.

Trečiųjų šalių piliečiai, tarp jų ir nelydimi nepilnamečiai, gali atvykti ir judėti valstybių narių, kurios taiko visas Šengeno nuostatas, teritorijose ne ilgiau nei 3 mėnesius, jei atvykdami tenkina šias Šengeno teisyne išdėstytas sąlygas:

- turi galiojantį kelionės dokumentą;
- turi trumpalaikę vizą, jeigu tokios yra reikalaujama;
- gali paaiškinti kelionės tikslą;
- gali įrodyti, kad turi pakankamai lėšų pragyventi buvimo metu ir grįžti į savo šalį;
- nėra įtraukti į Šengeno informacinę sistemą kaip nepageidaujami asmenys arba asmenys, keliantys grėsmę bet kurios Šengeno valstybės viešajai tvarkai ar nacionaliniam saugumui.

Trečiosios šalies piliečiai, ketinantys būti ilgiau nei 3 mėnesius, privalo gauti ilgalaikę (D kategorijos) nacionalinę šalies vizą arba leidimą gyventi. Visi šie reikalavimai taip pat taikomi ir nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams.

⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ (Žin., 2004, Nr. 73-2539)

⁸ Šengeno sienų kodeksas lietuvių kalba http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/l_105/l_10520060413lt00010032.pdf, Šengenas arba Šengeno erdvė – tai valstybių, pasirašiusių Šengeno sutartį, teritorijos. Ši erdvė ypatinga tuo, kad jos išorinės sienos akylai saugomos, o erdvės vidaus sienų kontrolė panaikinta. Saugumą Šengeno erdvėje užtikrina sustiprinta išorinių sienų kontrolė, intensyvėjantis Šengeno šalių sienos apsaugos tarnybų, policijos ir teisinis bendradarbiavimas, bendros Šengeno šalių vizų politikos vykdymas ir Šengeno informacinės sistemos funkcionavimas. ES Teisingumo ir vidaus reikalų ministrų taryba 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimu pritarė 9 ES valstybių – Lietuvos, Latvijos, Čekijos, Estijos, Lenkijos, Maltos, Slovakijos, Vengrijos, Slovėnijos prisijungimui prie Šengeno erdvės. Šios 9 valstybės 2007 m. gruodžio 21 d. panaikino kontrolę prie ES vidaus sausumos sienų, oro sienų kontrolė buvo panaikinta 2008 m. kovo 30 d., atsižvelgiant į naują skrydžių tvarkaraštį.

Nuo 2008 m. gruodžio mėn. prisijungė ir Šveicarija. Dabar Šengeno erdvei iš viso priklauso 25 valstybės: 22 ES narės – Austrija, Belgija, Danija, Graikija, Ispanija, Italija, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija, Lietuva, Latvija, Čekija, Estija, Lenkija, Malta, Slovakija, Vengrija, Slovėnija; ir 3 ne ES valstybės: Norvegija, Islandija bei Šveicarija. Šių 25 valstybių erdvei priklausančių šalių piliečiai turi vienas teisės keliauti be vizų ir be pasienio kontrolės. ES valstybės Airija, Jungtinė Karalystė ir Kipras nėra Šengeno narės. Jungtinė Karalystė ir Airija tebevykdo pasienio su kitomis ES valstybėmis narėmis kontrolę (tačiau jos yra įgalios taikyti tam tikras priemones dėl policijos ir teisinio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose). Šengeno susitarimo valstybės vykdo bendrą vizų politiką. Šengene yra naudojama bendra visa. Tai reiškia, kad žmogui norint keliauti po Šengeno erdvę reikia tik vienos vizos. Nuo pirmos narystės Šengene dienos visos Lietuvos vizų tarnybos išduoda Šengeno visas, atliekami tikrinimai Šengeno informacinėje sistemoje (SISone4all), įskaitant ir Šengeno vizų konsultacijas VISION sistemoje.

Šengeno sienų kodekse yra specialios nuostatos, skirtos nepilnamečių atvykimui. Kodekse numatyta, kad sienos apsaugos pareigūnai turėtų skirti daugiau dėmesio nepilnamečiams, kurie keliauja lydimi ar nelydimi suaugusiųjų, nors atvykstant jie tikrinami taip pat, kaip ir suaugę užsieniečiai. Jeigu nepilnamečius lydi suaugusieji, sienos apsaugos pareigūnas turi patikrinti, ar nepilnamečius lydintys asmenys turi tėvų globos teises, ypač tais atvejais, kai nepilnamečius lydi tik vienas suaugęs asmuo ir yra rimtų priežasčių įtarti, kad jie galėjo būti neteisėtai atskirti nuo asmens, kuris turi teisėtą tėvų globos teises juos globoti. Pastaruoju atveju sienos apsaugos pareigūnas turi atlikti tolesnį tyrimą, kad nustatytų, ar pateiktoje informacijoje nėra neatitikimų ar prieštaravimų.

Neįleisti asmens į Lietuvą galima tik vadovaujantis Šengeno sienų kodekso nuostatomis. Užsienietis į Lietuvos Respubliką gali būti neįleistas, jei:

- neturi galiojančio kelionės dokumento;
- neturi trumpalaikės vizos, jeigu tokios yra reikalaujama;
- negali paaiškinti kelionės tikslo;
- negali įrodyti, kad turi pakankamai lėšų pragyventi buvimo metu ir grįžti į savo šalį;
- yra įtrauktas į Šengeno informacinę sistemą kaip nepageidaujamas asmuo ar asmuo, keliantis grėsmę bet kurios Šengeno valstybės viešajai tvarkai ar nacionaliniam saugumui.

Įstatymas numato, kad nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai turi būti įleisti į šalį, t. y. **įstatymas nenumato nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo neįleidimo į Lietuvos Respublikos teritoriją atveju**. Tačiau jei nelydimas nepilnametis nesuformuluoja prašymo dėl prieglobsčio, jis gali būti neįleistas į šalį ir grąžintas nuo sienos į valstybę, iš kurios atvyko.

Institucijos

Pagal įstatymo nuostatas bendrą atvykstančių į Lietuvos Respubliką užsieniečių kontrolę, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių, atlieka Valstybės sienos apsaugos tarnyba, bendradarbiaudama su kitomis Lietuvos valstybės institucijomis ir įstaigomis, užsienio valstybių institucijomis bei tarptautinėmis organizacijomis. Įstatymas įgalioja tarnybą priimti sprendimus dėl užsieniečių įleidimo į Lietuvos Respublikos teritoriją.

Praktika

Lietuvos Respublika turi sausumos ES išorės sienas su trečiosiomis valstybėmis: su Baltarusija ir su Rusijos Federacija (Kaliningrado sritimi). Sienos su Latvija ir Lenkija yra ES vidaus sienos.

Nelydimų nepilnamečių į Lietuvą per išorės sienas atvyksta mažai. Toks nedidelis jų skaičius gali būti paaiškintas griežta trečiųjų šalių, tokių kaip Rusija, Baltarusija, Ukraina, nepilnamečių išvykimo iš šalies bei vežėjų vykdoma kontrole.

Praktikoje nelydimiems nepilnamečiams įleisti į Lietuvos Respubliką taikomos bendros Šengeno teisyno nuostatos. Užsieniečiui, taip pat ir nelydimam nepilnamečiui, norint keliauti po Šengeno erdvę, reikia tik vienos vizos. Lietuva nuo pirmos narystės Šengene dienos išduoda bendras trumpalaikes vizas, tinkamas vykti į Šengeno teritoriją, o užsieniečiai, jau turintys galiojančias kitų Šengeno partnerių išduotas vizas, turi teisę būti visoje Šengeno teritorijoje, įskaitant Lietuvą, vizoje nurodytu jos galiojimo laikotarpiu⁹.

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai nuo pasienio grąžinami nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio. Tokia praktika neatitinka geriausių vaiko interesų, nes gali būti grąžinti ir tie nepilnamečiai, kuriems reikalinga apsauga, bet kurie patys nesugeba suformuluoti tos apsaugos prašymo.

Statistika

Statistika apie teisėtai į Lietuvą atvykstančius nelydimus nepilnamečius nėra kaupiama. Valstybės sienos apsaugos tarnyboje kaupiami tik bendri duomenys apie atvykimą į Lietuvos Respubliką, atskirai neišskiriant nelydimų nepilnamečių.

Išvados

- Lietuvos teisės aktai ir praktika iš esmės atitinka ES reikalavimus, taikomus atvykti į Lietuvos Respubliką.
- Nelydimi nepilnamečiai neišskiriami iš kitų užsieniečių ir jiems taikomi bendri Šengeno reikalavimai, norint legaliai įvažiuoti į Šengeno erdvę. Tačiau pasieniečiai atvykstantiems nepilnamečiams skiria didesnę dėmesį.
 - Nėra atskirai kaupiami duomenys apie į Lietuvą atvykstančius nelydimus nepilnamečius, kurie neprašo prieglobsčio.
 - Jei nelydimas nepilnametis neatitinka teisėto atvykimo reikalavimų ir nepateikia prašymo dėl prieglobsčio, jis gali būti neįleistas į šalį. Jei nelydimas nepilnametis prašo prieglobsčio, jis / ji privalo būti įleistas į Lietuvos Respubliką.

⁹ Šengeno susitarimo šalys taiko vienodą vizų išdavimo praktiką, atsižvelgdamos į viena kitos interesus, vienodus reikalavimus pateikiamiems dokumentams, ima vienodą mokesčių už prašymo išduoti vizą nagrinėjimą. Todėl vienoje Šengeno valstybėje narėje išduota viza galioja ir kitose valstybėse narėse. Tai yra itin naudinga trečiųjų šalių piliečiams, ketinantiems aplankyti kelias Šengeno valstybes narses. Išimties atvejais asmenims, neatitinkantiems bendrųjų vizų išdavimo sąlygų, Šengeno valstybė narė gali išduoti tik toje šalyje galiojančią nacionalinę vizą. Tokie atvejai gali būti susiję su humanitarinėmis, nacionalinių interesų ar tarptautinių įsipareigojimų vykdymo priežastimis. Vizei gauti trečiųjų šalių piliečiai turi kreiptis į tos valstybės, į kurią ketina vykti, atstovybę. Mokestis už prašymo išduoti Šengeno vizą nagrinėjimą yra nustatytas ES Tarybos 2006 m. birželio 1 d. sprendimu 2006/440/EB. Pagal šį sprendimą šis mokestis yra 60 eurų. Tarybos sprendimas ir kiti ES teisės aktai numato ir mokesčių lengvatas. Nuo mokesčio yra atleidžiami vaikai iki 6 metų, mokiniai, studentai ir juos lydintys mokytojai ar dėstytojai, keliaujantys mokymosi tikslais.

4.2. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ IR NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ IDENTIFIKAVIMAS

Teisinė bazė

Įstatymas nustato bendrus užsieniečių asmens tapatybės nustatymo principus¹⁰, kurie taikomi visiems užsieniečiams, neišskiriant nelydimų nepilnamečių kaip atskiros grupės. Tam, kad nustatytų nelydimo nepilnamečio tapatybę, pareigūnai turi teisę laikinai paimti užsieniečio kelionės dokumentą, kelionės bilietus, kitus dokumentus (jei užsienietis juos turi), taip pat įstatymas numato asmens ir jo daiktų apžiūrą bei patikrinimą. Sulaikyto užsieniečio (taip pat ir nelydimo nepilnamečio) duomenys gali būti perduodami kilmės valstybei, kad būtų nustatyta jo asmens tapatybė, išskyrus prieglobsčio prašytojus, dėl kurių kreiptis į kilmės šalis draudžiama.

Asmens tapatybei nustatyti užsienietis, taip pat ir nelydimas nepilnamečis, yra nufotografuojamas ir paimami jo pirštų atspaudai¹¹, kai jis:

- 1) pateikia prašymą suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje;
- 2) yra sulaikytas už neteisėtą atvykimą į Lietuvos Respubliką, buvimą joje, gyvenimą, vykimą tranzitu ar išvykimą iš Lietuvos Respublikos;
- 3) yra išsiunčiamas iš Lietuvos Respublikos arba grąžinamas į užsienio valstybę.

Įstatymas numato ir papildomas identifikavimo galimybes, kurios gali būti taikomos pagal poreikį:

- dezoksiribonukleino rūgšties (DNR) testas, jeigu būtina patvirtinti giminystės ryšį šeimos susijungimo atvejais ir nėra galimybės giminystės ryšio nustatyti kitaip;
- amžiaus nustatymo tyrimas, jeigu yra pagrįstų abejonių dėl užsieniečio amžiaus, kai jis kreipiasi dėl leidimo gyventi išdavimo arba prašo suteikti prieglobstį. Amžiaus nustatymo tyrimas turi būti atliktas tik su užsieniečio, kurio amžius nustatomas, sutikimu. Jeigu reikia nustatyti nepilnamečio užsieniečio amžių, tyrimas atliekamas tik gavus jo tėvų, kitų teisėtų atstovų arba laikino globėjo (rūpintojo) sutikimą. Jeigu užsienietis, kuris prašo suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, nesutinka, kad būtų atliktas jo amžiaus nustatymo tyrimas, ir tam nėra pateisinamų priežasčių, tai priskiriama tyrimo vilkinimui ar sukčiavimui ir toks prieglobsčio prašymas gali būti pripažintas akivaizdžiai nepagrįstu. Amžiaus nustatymo tyrimo išlaidas padengia užsienietis, išskyrus prieglobsčio prašytojus, kurių tyrimo išlaidas apmoka Lietuvos Respublika. Nelydimiems nepilnamečiams nėra numatyta išimties.

Praktika

Praktikoje pagrindinis veiksmas, identifikuojant nelydimą nepilnamečį užsienietį Lietuvoje, yra apklausa, kurios metu išsiaiškinami jo asmens duomenys, kitų šeimos narių buvimo vieta, atvykimo į Lietuvą tikslas. Apklausoje turėtų dalyvauti nelydimo nepilnamečio globėjas (rūpintojas). Paprastai tai būna savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas. Vis dar dažni atvejai, kai toks darbuotojas nėra kviečiamas į apklausas ar į jas dėl tam tikrų priežasčių neatvyksta. Apklausą turėtų atlikti darbu su

¹⁰ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 120–123 str.

¹¹ Pirštų atspaudus registruoja Vidaus reikalų ministerijos padalinys (Kriminalistinių tyrimų centras). Duomenys tvarkomi vadovaujantis Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo reikalavimais.

nepilnamečiais parengtas pasienio ar migracijos tarnybos pareigūnas, tačiau specializuoti mokymai pareigūnams dėl nelydimų nepilnamečių Lietuvoje nėra atliekami.

Apklausiant nelydimus nepilnamečius pasienyje ar šalies teritorijoje, dažnai yra reikalingi vertėjai. Prieglobsčio procedūros metu vertėjų dalyvavimo nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apklausoje klausimas yra išspręstas. Migracijos departamentas turi galimybę atlikti prieglobsčio prašytojų apklausą netgi su vertėjais, esančiais kitose valstybėse, naudodamas videotechniką. Tačiau tokių galimybių nėra pasienio padaliniuose ar policijos įstaigose, kur gali atvykti nelydimi nepilnamečiai. Vertėjus šiuo atveju turi surasti patys šių įstaigų pareigūnai. Vertėjo dalyvavimą pasienio ar policijos padalinys taip pat turi užtikrinti ir nelydimo nepilnamečio, kuris nesikreipia dėl prieglobsčio, atveju. Todėl gali pasitaikyti atveju, kad, norint apklausti nelydimą nepilnametį su vertėju, jis / ji bus nukreipiami prieglobsčio procedūrai atlikti arba grąžintas, nes pasienyje nėra galimybių išsiaiškinti nelydimo nepilnamečio motyvų. Tokia praktika gali apkrauti prieglobsčio procedūrą, todėl turėtų būti tobulinama.

Į Lietuvą nelydimų nepilnamečių atvyksta labai mažai, todėl, JTVPK koordinatoriaus Lietuvoje nuomone, visi nelydimi nepilnamečiai turėtų būti nukreipiami prieglobsčio procedūrai atlikti – tokiu būdu geriausiai būtų išspręstos nelydimų nepilnamečių problemos: jų sulaukymas, apgyvendinimas, apklausa su vertėjais. Tinkamai išsiaiškinus nelydimo nepilnamečio poreikius, toliau būtų svarstomas jo teisinis statusas ir kiti susiję klausimai.

Amžiaus nustatymo tyrimas, identifikuojant nelydimą nepilnametį prieglobsčio prašytoją, yra labiau išimtinė priemonė nei kasdienė praktika. Žinomi tik du atvejai, kai buvo atliktas amžiaus nustatymo tyrimas, – jis buvo atliekamas įleidus asmenis į Lietuvos Respublikos teritoriją prieglobsčio procedūros metu. Nėra žinoma atveju, kad toks tyrimas būtų atliktas pasienyje įleidimo į šalį procedūros metu.

Jei užsienietis, kuris prašo suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje, nesutinka, kad jam būtų atliktas amžiaus nustatymo tyrimas, ir tam nėra pateisinamų priežasčių, tai priskiriama tyrimo vilkinimui ar sukčiavimui, ir prieglobsčio prašymas gali būti atmestas. Dėl to įstatymas nelydimiems nepilnamečiams nenumato jokių išlygų. Praktikoje nėra aišku, kokį poveikį turėtų atsisakymas atlikti amžiaus nustatymo tyrimą kilus įtarimui, kad asmuo yra suaugęs, bet teigia esantis nepilnametis.

Lietuvoje nebuvo nė vieno atvejo, kad nelydimam nepilnamečiui būtų atliktas DNR testas.

Išvados

- Nėra įtvirtinta jokių specialių normų, taikomų nelydimiems nepilnamečiams, todėl praktikoje gali kilti pavojus, kad nelydimų nepilnamečių interesai identifikavimo ir pirminės apklausos metu gali būti pažeisti. Taip pat pasitaiko atveju, kuomet pirminės apklausos metu nepilnamečių interesams neatstovauja globėjas.
- Identifikaciją ir apklausas atliekantiems pareigūnams nėra organizuojami mokymai dėl darbo su nelydimais nepilnamečiais specifikos.
- Siekiant tinkamai nustatyti nelydimų nepilnamečių pirminius atvykimo motyvus ir poreikius, būtina spręsti dėl vertėjų dalyvavimo pirminėse apklausose

pasienio kontrolės punktuose ar teritorinėse policijos įstaigose / migracijos tarnybose klausimą.

Rekomendacijos

- *Organizuoti mokymus ar kvalifikacijos kėlimo kursus apie darbą su nelydimais nepilnamečiais tiems pasienio punktų pareigūnams, kurie dažniausiai su jais susiduria.*
- *Spręsti pasienio padalinių ir migracijos tarnybų aprūpinimą kvalifikuotais vertėjais nelydimų nepilnamečių identifikavimo apklausos metu.*

4.3. PRIEGLOBSČIO PROCEDŪRA, TAIKOMA NELYDIMIEMS NEPILNAMEČIAMS PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJAMS

Teisinė bazė

Procedūros, taikomos nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams, yra detalai reglamentuotos įstatyme bei poįstatyminiame teisės akte dėl prieglobsčio prašymų nagrinėjimo tvarkos. Bendra prieglobsčio (tarptautinės apsaugos) suteikimo procedūra Lietuvoje yra reglamentuojama įstatymo 67 straipsnyje. Ši procedūra taikoma ir nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams.

Prašymo pateikimas. Prašymas suteikti pabėgėlio statusą ar papildomą apsaugą Lietuvos Respublikoje (toliau – prašymas suteikti prieglobstį) gali būti pateiktas:

- valstybės sienos perėjimo punktuose arba Lietuvos teritorijoje, kurioje galioja pasienio teisinis režimas, – Valstybės sienos apsaugos tarnybai;
- teritorinei policijos įstaigai;
- Užsieniečių registracijos centrui.

Prašymas gali būti pateiktas raštu ar žodžiu. Žodžiu pateiktas prašymas yra protokoluojamas. Teisės aktai nereglamentuoja, kokia kalba prašymas turi būti pateiktas.

Apklausa. Valstybės institucijos ar įstaigos, kuriai pateiktas užsieniečio prašymas suteikti prieglobstį, įgaliotas valstybės tarnautojas per 24 valandas nuo prieglobsčio prašymo pateikimo momento turi:

- nurodyti prašyme suteikti prieglobstį arba šio prašymo protokole, jeigu prašymas nebuvo pateiktas raštu, jo pateikimo datą, laiką ir vietą;
- paimti visus turimus prieglobsčio prašytojo dokumentus ir kelionės bilietus;
- atlikti prieglobsčio prašytojo asmens ir jo daiktų apžiūrą;
- apklausti prieglobsčio prašytoją;
- paimti prieglobsčio prašytojo pirštų atspaudus ir patikrinti EURODAC sistemoje, ar nelydimas nepilnametis nėra atvykęs iš kitos, už jo prašymo nagrinėjimą atsakingos ES šalies (taikoma nelydimiems nepilnamečiams, sulaukusiems 14 metų¹²);
- nufotografuoti prieglobsčio prašytoją;
- nustatyti, ar nėra pagrindo taikyti ES Tarybos reglamento (EB) Nr. 343/2003 5–14 straipsniuose nustatytus ar Dublino konvencijos 4–8 straipsniuose nuro-

¹² Prieglobsčio prašytojo iki 14 metų pirštų atspaudai imami, esant pagrįstų abejonų dėl jo amžiaus.

dytus kriterijus, kurie numato atvejus, kai už prieglobsčio prašymo nagrinėjimą yra atsakinga kita ES valstybė narė¹³.

Valstybės tarnautojai, nagrinėjantys nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymus, privalo kreiptis į įvairias Lietuvos Respublikos arba užsienio valstybių institucijas, išskyrus prieglobsčio prašytojų kilmės valstybės institucijas, kad išsiaiškintų nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų tėvų ar kitų artimų giminaičių buvimo vietą, jeigu tai neprieštarauja vaiko interesams.

Įstatymas numato, kad institucijos, dalyvaujančios prieglobsčio suteikimo procedūroje, turi bendradarbiauti su pagalba pabėgėliams teikiančiomis nevyriausybinėmis organizacijomis ir sudaryti joms galimybę susitikti su prieglobsčio prašytojais, priklausančiais itin pažeidžiamų asmenų grupei, jų buvimo, apgyvendinimo ar sulaikymo vietoje ir suteikti jų poreikius atitinkančias paslaugas ir pagalbą.

Įstatymas nenumato papildomų procedūrinių garantijų, jei prieglobsčio prašytojas yra nelydimas nepilnametis, tačiau tokios garantijos yra nustatytos vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintoje prieglobsčio prašymų nagrinėjimo tvarkoje¹⁴. Šioje tvarkoje nelydimi nepilnamečiai priskiriami itin pažeidžiamų asmenų grupei. Tvarka numato, kad, atliekant apklausas ir kitus veiksmus, susijusius su nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymų nagrinėjimu, turi dalyvauti vaiko globėjas (rūpintojas) ar įgaliotas atstovas, išskyrus atvejus, kai įgaliotas atstovas negali atvykti dalyvauti apklausoje dėl objektyvių (nuo jo nepriklausančių) priežasčių. Praktikoje pirminėje apklausoje dalyvauja teisininkas, su kuriuo yra sudaryta teisinių paslaugų teikimo prieglobsčio prašytojams sutartis ir kuris atstovauja nelydimo nepilnamečio interesams, bei teritorinės vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas.

Migracijos departamento sprendimas. Visa surinkta informacija siunčiama Migracijos departamentui ir jis per 48 valandas priima sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio įleidimo į valstybės teritoriją. Įstatymas numato, kad nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai, skirtingai nuo kitų užsieniečių, turi būti įleidžiami į šalį, net jei jie atvyko iš saugios trečiosios valstybės. Priėmęs sprendimą įleisti nepilnametį į šalį, Migracijos departamentas išduoda jam laikiną dokumentą – užsieniečio registracijos pažymėjimą, kuris įrodo, kad asmuo Lietuvoje naudojasi laikinu teritoriniu prieglobsčiu. Dokumentai išduodami visiems prieglobsčio prašytojams, neatsižvelgiant į jų amžių.

Priėmęs sprendimą įleisti nelydimą nepilnametį prieglobsčio prašytoją į Lietuvą bei sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio apgyvendinimo, Migracijos departamentas atlieka tyrimą, ar nelydimas nepilnametis atitinka pabėgėlio statuso nustatymo kriterijus, t. y. ar jis dėl visiškai pagrįstos baimės būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų yra už valstybės, kurios pilietis jis yra, ribų ir negali ar bijo naudotis tos valstybės gynyba arba neturi atitinkamos užsienio valstybės pilietybės, yra už valstybės, kurioje buvo jo nuolatinė gyvenamoji vieta, ribų ir dėl išvardytų priežasčių negali ar bijo į ją grįžti, jeigu nėra

¹³ Kriterijai taikomi tiesiogiai tokia eilės tvarka, kokia nustatyta Tarybos reglamento (EB) Nr. 343/2003 III skyriuje ar Dublino konvencijos 4–8 straipsniuose.

¹⁴ 2004 m. lapkričio 15 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 1V-361 patvirtintas aprašas „Dėl užsieniečių prašymu suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos“ http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=245530

priežasčių¹⁵. Taip pat nagrinėjama, ar nėra pagrindo jam suteikti papildomą apsaugą. Tokia apsauga Lietuvoje suteikiama, jei prieglobsčio prašytojas yra už savo kilmės valstybės ribų ir negali ten grįžti dėl visiškai pagrįstos baimės, kad:

- 1) jis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniška elgiamasi arba bus žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas;
- 2) yra grėsmė, kad jo, kaip žmogaus, teisės ir pagrindinės laisvės bus pažeistos;
- 3) yra grėsmė jo gyvybei, sveikatai, saugumui ar laisvei dėl paplitusios prievartos, kuri kyla karinio konflikto metu arba kuri sudaro sąlygas sistemingiems žmogaus teisių pažeidimams¹⁶.

Sprendimas dėl nelydimo nepilnamečio teisinės padėties (suteikti prieglobstį, suteikti papildomą apsaugą ar nesuteikti ir išsiųsti iš Lietuvos) priimamas per 3 mėnesius¹⁷ – šiuo atveju Migracijos departamentas sprendimus nagrinėja greitesne tvarka.

Sprendimo apskundimas. Migracijos departamento sprendimą galima apskųsti du kartus. Valstybės apmokami teisininkai užtikrina nemokamą teisinę pagalbą nelydimiems nepilnamečiams ir kitiems prieglobsčio prašytojams ne tik prieglobsčio procedūros metu, taip pat ir apeliacinėse instancijose.

Prieglobsčio prašytojų teisės ir pareigos. Įstatymas nustato bendras visų prieglobsčio prašytojų teises ir pareigas prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu¹⁸.

Teisės:

- gyventi Užsieniečių registracijos centre arba Pabėgėlių priėmimo centre bei naudotis jų teikiamomis paslaugomis;
- tvarkyti ir notarine tvarka įforminti dokumentus, susijusius su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu;
- naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenustato kitaip;
- gauti kompensaciją už naudojimąsi visuomeninio transporto priemonėmis, kai toks naudojimas susijęs su prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimu;
- naudotis nemokamomis vertėjo paslaugomis;
- nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą ir socialines paslaugas Užsieniečių registracijos centre arba Pabėgėlių priėmimo centre;
- socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka kas mėnesį gauti piniginę pašalpą;
- kreiptis į JTVPK atstovus ir su jais susitikti;

¹⁵ Sprendimai priimami atsižvelgiant į ES dokumentus. Nuo 2007 m. gegužės 4 d. Lietuva įgyvendina 2004 m. balandžio 29 d. Tarybos direktyvą 2004/83/EB dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo pabėgėliams ar asmenims, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, jų statuso ir suteikiamos apsaugos pobūdžio būtiniausių standartų (OL 2004 m. specialusis leidimas, 19 skyrius, 7 tomas, 96 p.) ir 2005 m. gruodžio 1 d. Tarybos direktyvą 2005/85/EB, nustatančią būtiniausias reikalavimus dėl pabėgėlio statuso suteikimo ir panaikinimo tvarkos valstybėse narėse (OL, 2005, L 326, 13 p.). Šiems dokumentams įgyvendinti 2007 m. gegužės mėn. buvo priimti vidaus reikalų ministro įsakymo dėl prieglobsčio prašymų nagrinėjimo tvarkos pakeitimai. Pakeitimuose taip pat numatyta, kad nelydimų nepilnamečių gyvenamoji vieta turi būti keičiama kuo rečiau.

¹⁶ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 87 str.

¹⁷ Nagrinėjimo iš esmės terminas gali būti pratęstas Migracijos departamento sprendimu, jeigu dėl objektyvių priežasčių neįmanoma per nustatytą terminą išnagrinėti prašymą suteikti prieglobstį, tačiau šio prašymo nagrinėjimo iš esmės terminas negali viršyti 6 mėnesių.

¹⁸ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 71 str.

- nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams įstatymas numato papildomą teisę mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose.

Įstatyme taip pat numatytos ir bendros prieglobsčio prašytojo pareigos:

- laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų;
- vykdyti Migracijos departamento ir teismo sprendimuose prieglobsčio prašytojui nustatytas pareigas;
- leisti gydytojui patikrinti sveikatos būklę;
- prašymo suteikti prieglobstį nagrinėjimo metu pateikti visus turimus dokumentus ir tikrovę atitinkančius išsamius paaiškinimus dėl prašymo suteikti prieglobstį motyvų, savo asmenybės bei atvykimo ir buvimo Lietuvos Respublikoje aplinkybių;
- laisva forma raštu deklaruoti Užsieniečių registracijos centrui, Pabėgėlių priėmimo centrui ar teritorinei policijos įstaigai lėšas ir Lietuvos Respublikoje turimą turtą per 3 dienas nuo laikino teritorinio prieglobsčio Lietuvos Respublikoje suteikimo ir gaunamas lėšas prašymo suteikti prieglobstį Lietuvos Respublikoje nagrinėjimo laikotarpiu per 1 dieną nuo jų gavimo dienos.

Praktika

Prašymo pateikimas. Tiek teisės aktuose, tiek praktikoje akcentuojama būtina sąlyga pateikti prieglobsčio prašymą (raštu arba žodžiu), t. y. nelydimas nepilnametis turi pats pateikti prašymą. Įstatymas nenumato pareigos valstybės tarnautojui nustatyti asmens tarptautinės apsaugos poreikio atsižvelgiant į vaiko interesus. Pasitaiko atvejų, kai nelydimas nepilnametis tokio prašymo nesuformuluoja ir nepateikia, nes nėra tinkamai informuojamas apie tokią galimybę.

Pirminė apklausa. Gavus prašymą, atliekama pirminė apklausa. Ji atliekama padalinyje, kuriame pateikiamas prašymas dėl prieglobsčio. Kol kas nėra galimybės užtikrinti, kad visi padaliniai turėtų su nelydimais nepilnamečiais dirbti parengtus pareigūnus. Teisės aktai numato, kad atliekant pirminius veiksmus turi dalyvauti nelydimo nepilnamečio globėjas (rūpintojas), tačiau praktika rodo, kad nelydimo nepilnamečio pirminės apklausos metu dalyvauja ne globėjas, o savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas. Formaliai šis atstovas nėra paskirtas nelydimo nepilnamečio globėju, tačiau atstovauja nepilnamečio interesams apklausos metu. Pasitaiko atvejų, kai Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovo dalyvavimas apklausose nėra užtikrinimas.

Atlikus pirminę apklausą ir išsiuntus dokumentus į Migracijos departamentą, nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai sprendimo dėl įleidimo į teritoriją ir prieglobsčio procedūros taikymo laukia prašymo pateikimo vietoje (iki 48 valandų), t. y. pasienio kontrolės punkto bendrosiose prieglobsčio prašytojams skirtose patalpose, policijos įstaigoje ar Užsieniečių registracijos centre. Šios vietos nėra pritaikytos / tinkamos nelydimiems nepilnamečiams apgyvendinti.

Migracijos departamento atliekama apklausa. Migracijos departamentas, gavęs nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašymą, atlieka papildomą apklausą. Prieglobsčio reikalų skyriaus darbuotojai, atliekantys prieglobsčio prašytojų apklausas, yra susipaži-

nę ir vadovaujasi JTVPK mokomuoju leidiniu „Asmenų, prašančių pabėgėlio statuso, apklausa“, išleistu 1996 m., kuriame taip pat yra dalis, skirta nepilnamečių apklausoms. Lietuvoje per metus gaunami tik keli nelydimų nepilnamečių prašymai suteikti prieglobstį, todėl specialiai paskirtų asmenų dirbti vien su nepilnamečiais nėra. Prireikus apklausas atlieka labiausiai patyrę ir darbui su nelydimais nepilnamečiais prieglobsčio prašytojais užsienyje mokyti darbuotojai, Lietuvoje tokie mokymai nėra atliekami.

Nagrinėjant nelydimo nepilnamečio prašymą kartu ieškoma ir nepilnamečio tėvų (globėjų). Atliekant šeimos narių paiešką prieglobsčio procedūros metu bendradarbiaujama su Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija. Iki šiol šeimos narių paieška prieglobsčio procedūros metu nebuvo sėkminga, kadangi šeimos narių buvo ieškoma tik formaliai.

Lietuvoje prašymo nagrinėjimas pirmoje instancijoje (Migracijos departamente) paprastai trunka nuo 3 iki 6 mėnesių, nors nelydimų nepilnamečių prašymai dažniausiai išnagrinėjami greičiau. Nelydimas nepilnametis Migracijos departamento sprendimu apgyvendinamas Pabėgėlių priėmimo centre, jeigu nėra abejonių dėl jo amžiaus ir jis nėra įvykdęs nusižengimo.

Nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams Lietuvoje paprastai suteikiama papildoma apsauga, t. y. leidimas Lietuvoje gyventi 1 metus su galimybe jį pratęsti. Pabėgėlio statusas nebuvo suteiktas nė vienam nelydimam nepilnamečiui.

Migracijos departamento sprendimą per 14 dienų galima apskūsti Vilniaus apygardos administraciniam teismui, o po to ir aukštesnės instancijos teismui – Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui. Tik Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas yra galutinis ir neskundžiamas.

Visos prieglobsčio procedūros metu nelydimas nepilnametis naudojasi teisine pagalba, kuri teikiama Lietuvos Raudonojo Kryžiaus teisininkų ir finansuojama iš valstybės biudžeto. Teisininkai dalyvauja apklausose, konsultuoja, rengia skundus dėl neigiamų sprendimų bei atstovauja visų prieglobsčio prašytojų, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių, interesams apeliacinėse instancijose.

Nevyriausybinų organizacijų vaidmuo nėra reglamentuojamas įstatymo, todėl kyla problemų šioms organizacijoms veikti pasienio kontrolės punktuose, policijos įstaigose bei Užsieniečių registracijos centro sulaikymo teritorijoje ir teikti pagalbą nelydimiems nepilnamečiams.

Bendraujant su nelydimais nepilnamečiais aiškėja, kad prieglobsčio suteikimo procedūros metu jie jaučia įtampą, kuri susijusi su situacijos neapibrėžtumu ir ateities neaiškumu. Tai turi įtakos bendrai nelydimo nepilnamečio savijautai, didina nerimastingumą ir nervingumą. Sprendimą suteikti/nesuteikti prieglobstį nelydimi nepilnamečiai supranta kaip jų elgesio/asmens vertinimą. Todėl čia labai svarbus vaidmuo tenka vaiko globėjui. Kaip pastebi Norvegijos ekspertai, globėjo pokalbis su vaiku, atsakymai į jam rūpimus klausimus, procedūros paaiškinimas įneša aiškumo, o tai sumažina nerimą ir stresą. Todėl rekomenduojama apie prieglobsčio suteikimo procedūrą pasikalbėti su kiekvienu nelydimu nepilnamečiu.

Išvados

- Procedūrinių sunkumų dėl prieglobsčio procedūrų nelydimiems nepilnamečiams Lietuvoje reglamentavimo ar taikymo nekyla. Problemų kyla tik dėl nelydimų nepilnamečių prieglobsčio procedūros taikymo, jei jie iš karto nepateikia tokio prašymo ar nesugeba jo suformuluoti dėl įvairių priežasčių.
- Sprendimo dėl įleidimo į šalį nelydimi nepilnamečiai laukia jiems būti nepritaikytose vietose (pasienio punktuose, policijos areštinėse, Užsieniečių registracijos centre).
- Nelydimam nepilnamečiui užtikrinamas tinkamas teisinis atstovavimas, įleidimas į teritoriją ir prieglobsčio procedūros taikymas bei kitos garantijos, jei jis pats pateikia ar suformuluoja prieglobsčio prašymą.
- Lietuvoje nelydimų nepilnamečių tėvų paieška atliekama formaliai.

Rekomendacijos

- *Užtikrinti oficialaus globėjo dalyvavimą pirminės apklausos metu visais atvejais.*
- *Garantuoti, kad visi nelydimi nepilnamečiai būtų tinkamai informuoti apie galimybę pateikti prašymą dėl prieglobsčio.*
- *Užtikrinti, kad globėjai nelydimam nepilnamečiui paaiškintų prieglobsčio procedūrą, atsakytų į jam kylančius klausimus ir tuo būdu įneštų tikrumo.*
- *Ieškoti būdų atlikti efektyvią šeimos paiešką panaudojant kitų šalių gerąją praktiką.*

4.4. PROCEDŪROS, TAIKOMOS NELYDIMIEMS NEPILNAMEČIAMS UŽSIENIEČIAMS, KURIE NESIKREIPIA DĖL PRIEGLOBSČIO LIETUVOJE

Teisinė bazė

Procedūros, susijusios su nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais, jei jie nepateikia prašymo dėl prieglobsčio, numatytos tik bendroje vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymu Nr. 1V-429 patvirtintose taisyklėse „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo“ ir taikomos siekiant išsiųsti nelydimą nepilnametį iš Lietuvos.

Nelydimiems nepilnamečiams, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, pradedama grąžinimo procedūra. Nelydimio nepilnamečio užsieniečio byla dėl jo grąžinimo Migracijos departamentui turi būti pateikta ne vėliau kaip per dvi darbo dienas nuo šio nelydimio nepilnamečio užsieniečio asmens tapatybės bei pilietybės nustatymo ir tėvų ar kitų teisėtų atstovų radimo dienos, o jų neradus – nuo šio nepilnamečio užsieniečio asmens tapatybės bei pilietybės nustatymo ir kilmės valstybės ar užsienio valstybės, į kurią nelydimas nepilnametis užsienietis turi teisę vykti arba kuri sutinka jį priimti, institucijos, atsakingos už vaikų globą ar apsaugą, sutikimo priimti nelydimą nepilnametį užsienietį gavimo Lietuvoje dienos.

Migracijos departamentas turi nustatyti, ar nėra priežasčių, dėl kurių draudžiama išsiųsti arba grąžinti užsieniečių į valstybę, kurioje jo gyvybei ar laisvei gresia pavojus arba jis gali būti persekiojamas dėl rasės, religijos, tautybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar dėl politinių įsitikinimų, arba į valstybę, iš kurios jis gali būti vėliau nusiųstas į tokią valstybę, taip pat jeigu yra rimtas pagrindas manyti, kad joje užsienietis bus kankinamas, su juo bus žiauriai, nežmoniškai elgiamasi arba žeminamas jo orumas ar jis bus tokiu būdu baudžiamas. Taip pat nustatoma, ar nelydimas nepilnametis užsienietis užsienio valstybėje, į kurią jis gali būti grąžintas, bus tinkamai prižiūrimas, atsižvelgiant į jo poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį, bei išnagrinėjama visa medžiaga dėl užsieniečio grąžinimo¹⁹. Sprendimas surašomas lietuvių kalba.

Sprendime nurodoma:

- valstybę, į kurią užsienietis grąžinamas;
- įstaiga, kuriai pavesta atlikti užsieniečio grąžinimą;
- sprendimo dėl užsieniečio grąžinimo apskundimo tvarka ir terminai.

Duomenys apie priimtą sprendimą dėl užsieniečio grąžinimo užregistruojami užsieniečių registro duomenų centrinėje bazėje. Sprendimas persiunčiamas įstaigai, kuriai pavesta vykdyti sprendimą.

Taisyklėse numatyta, kad kiekvieno nelydimo nepilnamečio užsieniečio, nepriklausomai, kur jis sulaikytas, apklausoje turi dalyvauti šio nepilnamečio užsieniečio laikinasis globėjas (rūpintojas) ir vertėjas, jeigu jo dalyvavimas būtinas.

Teisės aktai nereglamentuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nepateikia prieglobsčio prašymo, apgyvendinimo klausimo.

Praktika

Nelydimi nepilnamečiai, nepateikę prieglobsčio prašymo, traktuojami kaip nelegalūs imigrantai, kuriuos reikia kuo skubiau išsiųsti iš Lietuvos ir užkirsti kelią jiems pasišalinti. Dėl šios priežasties jiems dažnai taikomas **administracinis sulaikymas**. Policijos areštinėse nelydimi nepilnamečiai sulaikomi iki 48 valandų, nepriklausomai nuo amžiaus. Areštinėse dažnai sulaikomi nelydimi nepilnamečiai nuo 16 metų amžiaus. Toks sulaikymas gali būti labai traumuojanti patirtis nelydimiems nepilnamečiams. Tai yra ydinga praktika, kurią būtina tobulinti, kuriant tokių nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo sistemą.

Po 48 valandų nelydimi nepilnamečiai gali būti apgyvendinti laikinuose vaikų globos namuose, priklausiančiose savivaldybėms, arba Užsieniečių registracijos centre. Praktika tokia, kad sprendimus sulaikyti nelydimą nepilnametį ar jo nesulaikyti priima pasienio pareigūnai ar migracijos tarnybos atstovai. Sulaikyti ilgiau nei 48 valandoms galima tik teismo sprendimu. Teismai tokius pasienio ar migracijos tarnybos prašymus dažniausiai tenkina. Taip pat gali pasitaikyti atvejų, kai nelydimas nepilnametis, kuris pasienio kontrolės punkte neturi tinkamų dokumentų ir pats nepateikia ar aiškiai nesuformuluoja prašymo dėl prieglobsčio Lietuvoje, gali būti iš viso neįleistas į šalies teritoriją.

¹⁹ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 130 straipsnio 1 ir 2 dalys.

Išvados

- Egzistuojantis teisinis reguliavimas bei praktika nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, atžvilgiu yra nepritaikyta ir „nejautri“ vaiko poreikiams. Nelydimi nepilnamečiai traktuojami kaip suaugę nelegalūs migrantai, jiems taikomas administracinis sulaikymas ir nėra atsižvelgiama į nepilnamečio pažeidžiamumą.
- Procedūros, susijusios su nelydimais nepilnamečiais, kurie neturi dokumentų atvykti ir / ar būti Lietuvoje bei nesikreipia dėl prieglobsčio, nėra aiškiai reglamentuotos Lietuvos teisės aktuose. Įvairių šalių institucijų praktika dėl nelydimų nepilnamečių yra nevienoda, todėl kyla įvairių problemų (ypač dėl jų apgyvendinimo). Dėl nepakankamo nelydimų nepilnamečių klausimų reglamentavimo gali būti pažeidžiamos nelydimų nepilnamečių teisės.
- Nelydimas nepilnametis, kuris pasienio kontrolės punkte neturi tinkamų dokumentų ir pats nepateikia ar aiškiai nesuformuluoja pašymo dėl prieglobsčio Lietuvoje, gali būti neįleistas į šalies teritoriją, todėl tokio nelydimo nepilnamečio apsaugos poreikiai gali likti nenustatyti.
- Atvykęs į Lietuvos teritoriją ir neturi tinkamų kelionės dokumentų, esantis pasienyje ar šalies teritorijoje, nelydimas nepilnametis gali būti sulaikomas policijos areštinėje, o vėliau Užsieniečių registracijos centre, turint tikslą jį išsiųsti iš Lietuvos.
- Įstatymas nenumato, kur turi būti apgyvendintas nelydimas nepilnametis, kuris nesikreipia dėl prieglobsčio.
- Informacija apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, nėra renkama ir analizuojama nacionaliniu mastu.

Rekomendacijos

- *Nelydimiems nepilnamečiams turi būti užtikrinta galimybė pateikti prieglobsčio prašymą pasienyje ar policijos padaliniuose. Būtina užtikrinti, kad nelydimiems nepilnamečiams būtų tinkamai išaiškinta apie galimybę kreiptis dėl tarptautinės apsaugos.*
- *Turi būti tobulinama nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, identifikavimo, sulaikymo, apgyvendinimo ir rūpybos sistema.*
- *Rekomenduojama nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinti vienoje institucijoje, turinčioje darbo su nepilnamečiais patirties, pavyzdžiui, Pabėgėlių priėmimo centre. Praktika, kai nelydimi nepilnamečiai sulaikomi policijos areštinėse, yra ydinga ir prieštarauja įstatymo nuostatai, kad nepilnametis gali būti sulaikytas tik kraštutiniu atveju, atsižvelgiant į geriausias jo interesus.*

5. PRIĖMIMAS IR INTEGRACIJA

5.1. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ PRIĖMIMAS IR APGYVENDINIMAS

5.1.1. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ PRIEGLOBSČIO PRAŠYTOJŲ PRIĖMIMAS IR APGYVENDINIMAS

Teisinė bazė

Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimą reglamentuoja įstatymas. Priimdamas sprendimą suteikti laikiną teritorinį prieglobstį Lietuvoje, Migracijos departamentas taip pat sprendžia ir nelydimo nepilnamečio apgyvendinimo klausimą. Lietuvoje nelydimas nepilnametis nukreipiamas į Pabėgėlių priėmimo centrą. Įstatymas numato, kad centre nelydimas nepilnametis apgyvendinamas, jei tam neprieštarauja nelydimo nepilnamečio laikinas globėjas / rūpintojas.

Pabėgėlių priėmimo centras yra socialines paslaugas teikianti biudžetinė įstaiga, skirta apgyvendinti užsieniečius, kuriems suteiktas prieglobstis Lietuvos Respublikoje, ir visus nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus. Centras taip pat atsakingas už prieglobstį gavusių užsieniečių socialinę integraciją Lietuvoje.

Nelydimų nepilnamečių apgyvendinimą Pabėgėlių priėmimo centre detaliam reglamentuoja 2005 m. vidaus reikalų ministro bei socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintos taisyklės²⁰. Taisyklėse nustatyta, kad Migracijos departamentas priima sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apgyvendinimo centre ir nedelsdamas faksu bei paštu išsiunčia šį sprendimą centrui. Sprendime dėl nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apgyvendinimo centre nurodomas asmuo, kuris yra globėjas (rūpintojas) ar kitas teisėtas atstovas, ir pažymima, kad jis neprieštarauja nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apgyvendinimui centre. Jeigu nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo globėjas (rūpintojas) ar kitas teisėtas atstovas prieštarauja nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apgyvendinimui centre, Migracijos departamentas priima sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo apgyvendinimo globėjo (rūpintojo) ar kito teisėto atstovo nurodytoje vietoje. Nelydimas nepilnametis prieglobsčio prašytojas į Pabėgėlių priėmimo centrą yra lydimas institucijos, kuriai pateiktas prašymas suteikti prieglobstį, atstovo bei atvežamas šios institucijos transportu.

Praktika

Visi nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai Migracijos departamento sprendimu yra apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre, esančiame Rukloje netoli Kauno. Pabėgėlių priėmimo centras yra vienintelė įstaiga Lietuvoje, suteikianti gyvenamąją vietą nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams.

²⁰ Vidaus reikalų ministro ir socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. 1V-31/A1-28 patvirtintos Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklės http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=250167

Tačiau pasitaiko atvejų, kai iki tol, kol bus nustatytas nelydimo nepilnamečio amžius, jis apgyvendinamas Užsieniečio registracijos centre, kuris iš esmės nėra pritaikytas rūpintis nelydimais nepilnamečiais. Migracijos departamentui nustačius, kad prieglobsčio prašytojas yra nelydimas nepilnametis, jis iš karto perkeliamas į Pabėgėlių priėmimo centrą.

Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Priėmimo skyriaus nepilnamečių sektoriuje, kuriame realiai gali gyventi iki 15 nelydimų nepilnamečių. Šiuo metu centro nelydimų nepilnamečių skyriuje gyventi skirti 5 kambariai, kurių kiekviename galima apgyvendinti po keletą nelydimų nepilnamečių. Kambariai sujungti blokais po du. Nelydimi nepilnamečiai patys gaminasi valgyti, tvarko kambarius. Socialiniai darbuotojai nepilnamečius moko ruošos darbų, maisto gamybos. Visą parą skyriuje budi budintysis ir nuo 17 valandos skyrius užrakinamas pašaliniais. Visi ateinantys į nelydimų nepilnamečių patalpas turi praeiti pro budintįjį, tokiu būdu užtikrinamas nepilnamečių saugumas. Apygyvendinant nelydimus nepilnamečius atsižvelgiama į jų lytį. Seksualinės prievartos atvejų centre nebuvo, nėštumo atvejų taip pat. Centre rengiamos lytinio švietimo, nėštumo prevencijos paskaitos. Prižiūrima nelydimų nepilnamečių higiena.

Apskaičiuota, kad valstybės paramos teikimas Pabėgėlių priėmimo centre apgyvendintam vienam asmeniui valstybei kainuoja apie 500 Lt per mėnesį (145 EUR).

Nors įstatymas ir numato galimybę nelydimą nepilnametį apgyvendinti pas globėją, tačiau praktikoje tokių atvejų Lietuvoje nebuvo.

Statistika

Nuo 2002 m. Pabėgėlių priėmimo centre buvo apgyvendinta 30 nelydimų nepilnamečių. Už darbą su nelydimais nepilnamečiais atsakingi 4 darbuotojai. Siekiant užtikrinti efektyvią užsieniečių, kuriems teikiama pagalba, duomenų apskaitą ir kontrolę, 2004 m. centre buvo įdiegta prieglobstį gavusių užsieniečių informacinė sistema PAIS (Pabėgėlių administravimo informacinė sistema). Sistemoje galima rasti šiuos duomenis apie nelydimus nepilnamečius: vardas, pavardė, gimimo data, pilietybė, kada atvyko, kokius kursus lanko, kada išvyko, kokioje savivaldybėje vykdoma integracija ir pan. Depersonalizuota informacija pateikta 2 lentelėje.

2 lentelė. Nelydimi nepilnamečiai, apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre (PPC) 2002–2008 m. (pagal kilmės šalį)

<i>Kilmės šalis</i>	<i>Nelydimų nepilnamečių skaičius</i>	<i>Atvykimo į PPC metai</i>	<i>Išvykimo vieta</i>
Azerbaidžanas	1	2004	Klaipėda
Afganistanas	7	2002 (5), 2003 (1), 2005 (1)	Išvykimo vieta nežinoma** (5), Jonava (1), Kaunas (1)
Rusija	10	2002 (2), 2003 (4), 2005 (2), 2006 (2)	Išvykimo vieta nežinoma** (1), sulaikytas pagal BK bei panaikintas leidimas gyventi (1), susijungė su tėvais (1), Jonava (1), Kaunas (5), Alytus (1)
Pakistanas	2	2004 (1), 2006 (1)	Vilnius (1), išsiųstas į URC (1)
Palestina	1	2003	Perkeltas į URC paaiškėjus, kad yra suaugęs Egipto pil.
Nigerija	1	2005	Išvykimo vieta nežinoma**
Be pilietybės	2	2005	Išvykimo vieta nežinoma**
Uzbekistanas	4	2007	Šalčininkai
Vietnamas	1	2008	Gyvena PPC
Kongo Demokratinė Respublika	1	2008	Gyvena PPC
Iš viso	30		

Šaltinis: Pabėgėlių priėmimo centras

** pasišalino iš Pabėgėlių priėmimo centro

Išvados

- Nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai Užsieniečių priėmimo centre pradėti apgyvendinti nuo 2004. Iki 2004 jie dažniausiai būdavo apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre.
- Lietuvoje nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo praktika iš esmės atitinka nustatytus ES reikalavimus. Apgyvendinimo sąlygos centre ir teikiamos paslaugos iš esmės atitinka vaiko interesus. Jiems sukurta tinkama aplinka.
- Pasitaiko atvejų, kai nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre, kol nustatomas jų amžius.

5.1.2. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ, KURIE NESIKREIPIA DĖL PRIEGLOBSČIO, PRIĖMIMAS IR APGYVENDINIMAS

Teisinė bazė

Jei nelydimas nepilnametis yra įleistas į Lietuvos teritoriją arba yra joje, neatsižvelgiant į šio buvimo teisėtumą, įstatymas nustato bendras jam taikomas nuostatas dėl jo pažeidžiamos situacijos.

Nelydimiems nepilnamečiams įstatymas numato laikinosios globos (rūpybos) nustatymą bei kad laikinasis globėjas (rūpintojas) atstovautų nelydimo nepilnamečio užsieniečio interesams. Taip pat įstatymas nustato nelydimų nepilnamečių užsieniečių teises:

- 1) būti aprūpintiems nemokama gyvenamąja patalpa bei būti išlaikomiems Lietuvos Respublikoje socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka;
- 2) mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka (pagal LR Konstituciją mokslas iki 16 metų privalomas visiems);
- 3) nemokamai gauti būtinąją medicinos pagalbą sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka;
- 4) nemokamai gauti socialines paslaugas socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka;
- 5) naudotis valstybės garantuojama teisine pagalba, jeigu Lietuvos Respublikos įstatymai nenumato kitaip;
- 6) susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinų ar tarptautinių organizacijų atstovais.

Įstatymas įpareigoja Migracijos departamentą susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinų ar tarptautinių organizacijų atstovais bei nelydimo nepilnamečio užsieniečio laikinuoju globėju (rūpintoju) ir nedelsiant organizuoti nepilnamečio šeimos narių paiešką. Atliekant nelydimo nepilnamečio užsieniečio šeimos narių paiešką, kartu sprendžiamas ir jo teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimas²¹.

Tačiau nei įstatymas, nei poįstatyminiai aktai detaliam nereglamentuoja konkrečių tokių nelydimų nepilnamečių priėmimo ir apgyvendinimo sąlygų. Dėl to kyla problemų juos priimant ir apgyvendinant.

Praktika

Procedūros, susijusios su nelydimais nepilnamečiais, kurie neturi dokumentų atvykti ir / ar būti Lietuvoje bei nesikreipia dėl prieglobsčio, nėra iš esmės reglamentuotos Lietuvos teisės aktuose, jų įgyvendinimo priemonės nesukurtos, taip pat nėra numatyta, kur tokius nelydimus nepilnamečius apgyvendinti. Nėra įstatymu nustatytos institucijos, kuri būtų atsakinga už tokių nelydimų nepilnamečių priėmimą ir apgyvendinimą. Praktika tokia, kad nelydimiems nepilnamečiams, kurie nesiprašo prieglobsčio Lietuvoje, taikomas administracinis sulaikymas siekiant juos išsiųsti iš Lietuvos.

Praktika rodo, kad nelydimi nepilnamečiai, kurie sulaikomi už neteisėtą atvykimą ar buvimą Lietuvos Respublikoje ir kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre iki tol, kol jie bus išsiųsti iš Lietuvos Respublikos. Nors apgyvendinimo Užsieniečių registracijos centre tvarka nustato, kad nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai jame neapgyvendinami²², tačiau iš tikrųjų dažnai pasitaiko atveju, kad iki tol, kol bus priimtas sprendimas dėl nelydimo nepilnamečio, kuris nesikreipia dėl prieglobsčio, išsiuntimo, jis apgyvendinamas centre.

²¹ 32 straipsnis, pakeitimai priimti 2008 m.

²² Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo užsieniečių registracijos centre sąlygų ir tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymu Nr.1V-340 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=305952&p_query=&p_tr2=

Užsieniečių registracijos centro duomenimis, nuo 2002 m. iki 2008 m. pabaigos šiame centre buvo apgyvendinti nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai iš Rusijos, Indijos, Vietnamo, Baltarusijos, Latvijos bei Turkijos. Jauniausias apgyvendintas Užsieniečių registracijos centre asmuo buvo 15,5 metų Vietnamo pilietė. Iš Užsieniečių registracijos centro ji buvo perkelta į Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centrą prie Kauno m. VPK²³ (Kauno miesto vyriausiojo policijos komisariato).

Nelydimi nepilnamečiai, kurie nesiprašo prieglobsčio Lietuvoje, gali būti nukreipiami į įvairias institucijas, nes jų apgyvendinimo klausimas nereglamentuotas. Tuomet sprendimą priima pareigūnai kiekvienu konkrečiu atveju. Daugiausia praktikos dirbant su tokiais nelydimais nepilnamečiais turi Kauno miesto VPK. Pavyzdžiui, Kaune veikia kelios institucijos, kurios sulaikytus nelydimus nepilnamečius gali priimti bet kuriuo paros metu:

- Nepilnamečių pagalbos ir prevencijos centras (uždarytas 2007 m.);
- Kauno savivaldybės vaikų globos namai (priima vaikus nuo 2,5 iki 18 metų);
- Vaikų gerovės centras „Pastogė“ (priima vaikus nuo 2 iki 13 metų);
- Sigitos Džiaugienės šeimyna (priima vaikus nuo 2 iki 18 metų);
- VšĮ Kauno 2-oji klinikinė ligoninė (priima visus vaikus iš sveikatai pavojingos aplinkos, pvz., paliktus be priežiūros);
- Nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai – juose sulaikomi nepilnamečiai, kurie padarė ar yra įtariami padarę nusikaltimą Lietuvoje. Čia sulaikomi ir nelydimi nepilnamečiai, kurie į Lietuvą pateko pažeidę įstatymus ir kurie nesikreipia dėl prieglobsčio. Yra pasitaikę atvejų, kai nelydimas nepilnametis buvo sulaikytas nepilnamečių pataisos namuose, nes jam buvo iškelta baudžiamoji byla dėl neteisėto valstybės sienos kirtimo.

Be to, Kaune taip pat vykdomas Caritas projektas „Pagalba prostitucijos ir prekybos žmonėmis aukoms“, kuris apima Kauną, Klaipėdą, Šiaulius, Panevėžį bei Marijampolę. Įgyvendinant šį projektą buvo užfiksuotas tik vienas atvejis: kovos su prostitucija reido metu policija Kaune sulaikė dvi nepilnametes iš Baltarusijos. Jos bendradarbiavo su organizacijos atstovais, tačiau vėliau policijos operatyviai buvo išsiųstos iš Lietuvos.

Išvados

- Įstatymas nereglamentuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinimo. Sprendimą dėl jų apgyvendinimo pareigūnai priima kiekvienu konkrečiu atveju. Tai neatitinka ES ir JT rekomendacijų bei geriausių vaiko interesų principo.
- Praktika rodo, kad dažnai taikomas nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio Lietuvoje, sulaikymas, nes nėra kitos prieinamos apgyvendinimo alternatyvos.

²³ Šis centras buvo uždarytas 2007 m., kadangi Kauno m. VPK atsisakė perimti atsakomybę už visos Lietuvos nelydimus nepilnamečius, tarp jų ir už nelydimus nepilnamečius užsieniečius.

Rekomendacija

- *Sukurti nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, rūpybos sistemą, paskirti atsakingą instituciją jiems apgyvendinti.*

5.1.2.1. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ SULAIKYMAS IR ALTERNATYVIOS SULAIKYMUI PRIEMONĖS

Teisinė bazė

Įstatymas numato galimybę iki 48 valandų sulaikyti užsienietį, jei jis negali įrodyti savo buvimo šalyje teisėtumo. Ilgiau užsieniečiai gali būti sulaikomi tik teismo sprendimu. Tokiu atveju jie apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre. Įstatyme numatyta išimtis nelydimiems nepilnamečiams, kurie gali būti sulaikyti tik kraštutiniu atveju, atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus²⁴. Tokią išimtį įstatymas numato ir prieglobsčio prašytojams, kurie negali būti sulaikyti dėl neteisėto atvykimo ar buvimo Lietuvoje²⁵.

Įstatymas taip pat nustato ir švelnesnes, alternatyvias sulaikymui priemones, kurios gali būti taikomos, kai užsieniečio tapatybė nustatyta, jis nekelia grėsmės valstybės saugumui ir viešajai tvarkai, teikia pagalbą teismui nustatant jo teisinę padėtį Lietuvos Respublikoje bei įvertinant kitas aplinkybes. Viena alternatyvių priemonių, taikomų nelydimiems nepilnamečiams, yra nelydimo nepilnamečio patikėjimas socialinės įstaigos priežiūrai arba patikėjimas Lietuvos Respublikos piliečiui ar Lietuvos Respublikoje teisėtai gyvenančiam užsieniečiui, turinčiam giminystės ryšių su užsieniečiu, kurio sulaikymo klausimas sprendžiamas, jei šis asmuo įsipareigojo rūpintis juo ir jį išlaikyti. Visais kitais atvejais nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre.

Praktika

Nors sulaikymas turėtų būti taikomas nelydimiems nepilnamečiams tik kraštutiniu atveju bei atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus, tačiau nelydimų nepilnamečių sulaikymas yra paplitusi praktika Lietuvoje.

Nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, gali būti sulaikomi policijos (areštinėje), apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre ir kitose įstaigose. Užsieniečių registracijos centras nėra socialinė įstaiga – tai teisėtvarkos įstaiga. Šiame centre nėra nepilnamečiams pritaikytų atskirų patalpų, todėl jie būna kartu su kitais sulaikytais suaugusiais užsieniečiais. Teismo sprendimu sulaikytas nelydimas nepilnametis Užsieniečių registracijos centre apgyvendinamas suaugusių vyrų sulaikymo patalpoje, nelydima nepilnamečių – kartu su kitomis sulaikytomis moterimis. Užsieniečių registracijos centre nėra tinkamai parengto personalo darbai su nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais. Centre nelydimas nepilnametis turi teisę gauti socialinę bei psichologinę pagalbą. Taip pat gali lankyti vidurinę mokyklą.

Šio tyrimo metu išsamią informaciją apie sulaikytus nelydimus nepilnamečius pavyko gauti tik iš Kauno VPK. Kauno apskrities VPK kaupia informaciją apie sulaikytus nelydimus nepilnamečius, kadangi Kauno mieste yra Nepilnamečių tardymo izoliato-

²⁴ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 114 str.

²⁵ Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 113 str., 2 p.

rius-pataisos namai, kur nukreipiami nepilnamečiai, nesiprašantys prieglobsčio ir įtariami įvykdę nusikaltimą Lietuvoje ar teisti už nusikaltimus. Iki 2007 m. prie Kauno m. VPK buvo Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centras, kur buvo apgyvendinami nepilnamečiai, sulaukomi visoje Lietuvoje, iki kol bus grąžinti tėvams ar į kilmės valstybę. Vėliau šis centras buvo likviduotas ir nelydimi nepilnamečiai laikomi policijos areštinėse, o vėliau apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre.

Kauno VPK iki 2008 m. pabaigos už įvairius prasižengimus ar net nusikaltimus užfiksavo 13 nelydimų nepilnamečių, kurie buvo sulaukyti policijos. Jie vėliau grąžinti į kilmės šalis.

2002–2003 m. nebuvo užfiksuota nelydimų nepilnamečių sulaikymo atvejų. 2004 m. du nelydimi nepilnamečiai, Rusijos Federacijos piliečiai, atlikę bausmę, Migracijos departamento sprendimu grąžinti į Rusijos Federaciją. Du Švedijos piliečiai, 8 bei 6 metų, ir vienas 17-metis Ukrainos pilietis buvo apgyvendinti Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centre Kaune, o vėliau grąžinti tėvams į kilmės valstybes. 2005 m. viena nelydima nepilnamečių, Ukrainos pilietė, atlikusi bausmę, grąžinta į Rusiją. 2006 m. penki Rusijos Federacijos piliečiai, 17, 16 ir 15 metų, atlikę bausmę, grąžinti į Rusiją. Vienas 17 metų Turkijos pilietis, sulaukytas Lazdijuose ir nuteistas dėl neteisėto sienos kirtimo, išsiųstas į kilmės šalį (žr. 3 lentelę).

Išvados

- Nelydimų nepilnamečių sulaikymo procedūra neatsižvelgia į specifinius vaiko poreikius. Nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai Lietuvoje laikomi areštinėse kartu su kitais įstatymo pažeidėjais, kitose įstaigose, taip pat Užsieniečių registracijos centre kartu su suaugusiais migrantais. Tai neatitinka gerosios praktikos nuostatos, kuri numato, kad nelydimi nepilnamečiai turi būti apgyvendinti jiems specialiai pritaikytose institucijose.
- Nėra darbu su nelydimais nepilnamečiais skirto personalo bei pritaikytų patalpų.

Rekomendacija

- *Vengti nelydimų nepilnamečių sulaikymo ir taikyti jiems alternatyvias sulaikymui priemones.*

Statistika

Statistika apie Lietuvos areštines laikomas nelydimus nepilnamečius nėra kaupiama. Taip pat nėra duomenų, kiek nelydimų nepilnamečių buvo apgyvendinta laikinuose vaikų globos namuose.

Informacija apie sulaukytus nelydimus nepilnamečius fiksuojama tik Užsieniečių registracijos centre bei Kauno apskrities VPK, kadangi Kaune yra Nepilnamečių tardymo izoliatorius-pataisos namai, kuriuose laikomi nepilnamečiai, įtariami įvykdę nusikaltimą Lietuvoje ar nuteisti už nusikaltimus.

3 lentelė. Kauno miesto VPK duomenys apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio Lietuvoje, 2004–2008 m.

Metai	Skaičius	Šalis	Kita
2004	2	Rusijos Federacija	Atliko bausmę už neteisėtą sienos kirtimą. Po bausmės Migracijos departamento sprendimu išsiųsti.
	2	Švedija	Apygyvendinti Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centre. Gražinti tėvams.
	1	Ukraina	Apygyvendintas (-a) Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centre. Gražintas (-a) tėvams.
2005	1	Ukraina	Atlikusi bausmę gražinta į Rusiją.
2006	5	Rusijos Federacija	Atlikę bausmę gražinti į Rusiją.
2008	1	Uzbekistanas	Kreipėsi dėl prieglobsčio.
	1	Turkija	Sulaikytas dėl neteisėto sienos kirtimo. Išsiųstas į Turkiją.
Iš viso	13		

4 lentelė. Užsieniečių registracijos centro (URC) duomenys apie jame apgyvendintus nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio Lietuvoje, 2002–2008 m.

Eil. Nr.	Pristatymo į URC data	Šalis	Gimimo data	Amžius	Lytis	Kur išvyko
1.	2002-03-12	Rusija	1984	17	Vyras	Į Rusiją
2.	2002-04-12	Vietnamas	1985	17	Moteris	Į Vietnamą
3.	2002-08-10	Rusija	1987	15	Moteris	Į Nepilnamečių socialinės pagalbos ir prevencijos centrą
4.	2002-09-10	Vietnamas	1985	17	Vyras	Į Vietnamą
5.	2002-11-08	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
6.	2002-12-18	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
7.	2002-12-18	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
8.	2002-12-24	Baltarusija	1986	16	Vyras	Sulaikytas pagal BK
9.	2003-06-18	Latvija	1986	16	Moteris	Į Latviją
10.	2005-04-12	Turkija	1987	17	Vyras	Sulaikytas pagal BK. Išvyko į Turkiją
11.	2008-04-25	Rusija	1991	17	Moteris	Į Rusiją

5.2. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ INTEGRACIJA: NEPILNAMEČIAMS TEIKIAMOS PASLAUGOS PABĖGĖLIŲ PRIĖMIMO CENTRE

Teisinė bazė

Lietuvos Respublika sudaro sąlygas užsieniečių, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių, kurie turi leidimą gyventi, integracijai į valstybės politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. Įstatymas nelydimus nepilnamečius išskiria kaip ypatingą grupę ir numato, kad visi nelydimi nepilnamečiai, nepaisant jų buvimo šalyje teisėtumo, turi teisę būti aprūpinti nemokama gyvenamąja patalpa, būti išlaikomi, mokytis bendrojo lavinimo ir profesinėse mokyklose, gauti medicinos ir teisinę pagalbą. Įstatymas numato šias užsieniečių integracijos (integraciją Lietuvoje koordinuoja Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) sritis ir jiems teikiamas paslaugas:

Ugdymas, pagalba teikimas bei švietimas

Nelydimi nepilnamečiai, apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre, lanko lietuvių bendrojo lavinimo mokyklą Rukloje. Anksčiau buvo galimybė lankyti ir rusų mokyklą Jonavoje, tačiau dėl mažo vaikų skaičiaus ji buvo reorganizuota (uždaryta). Prieš paskiriant nepilnamečių į mokyklą, sudaryta mokytojų komisija patikrina jo gebėjimus, įvertina mokymosi lygį ir nustato, į kurią klasę nukreipti. Mokykloje taikomos specialios adaptacijos ir lietuvių kalbos mokymo programos. Centro paskirti nepilnamečių globėjai glaudžiai bendradarbiauja su nelydimų nepilnamečių mokytojais. Atlikdamas namų darbus nelydimas nepilnamečių centre sulaukia socialinių darbuotojų pagalbos, jie taip pat stebi, kaip vaikui sekasi, ir, esant reikalui, papildomai jį moko lietuvių kalbos.

Nuo 2007 m. pakeitus integracijos tvarką, nustatyta, kad centre turi būti organizuojami intensyvūs lietuvių kalbos (atitinkantys Europos Tarybos kalbos mokėjimo aprašų A1 lygį) bei Lietuvos visuomenės pažinimo kursai pagal Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintas programas.

Pabėgėlių priėmimo centre papildomai gali būti įgyvendinamos kelios ugdymo ir pagalbos teikimo programos, skirtos nelydimiems nepilnamečiams. Apie jų skyrimą individualiai sprendžia globėjas:

- *Psichokorekcinė darbo su nelydimais nepilnamečiais užsieniečiais programa.* Tikslas – teikti psichologinę pagalbą vaikams, turintiems elgesio bei mokymosi sunkumų, prireikus dirbama individualiai ir grupėje.
- *Nepilnamečių savitarpio paramos grupė.* Ji vienija skirtingų tautybių ir religijų nelydimus nepilnamečius vaikus bendrai veiklai savitarpio paramos grupėje. Pratybų metu ugdomi vaikų savipagalbos resursų pažinimo ir socialiai priimtino šių resursų naudojimo įgūdžiai; padedama vaikams pažinti save, sprendžiant paauglystės amžiui būdingą identiteto problemą; mažinama psichologinę krizę patyrusių vaikų izoliacija, suteikiant emocinę / psichologinę paramą grupinės terapijos metodais.

Taip pat jiems taikomos kitos visiems nepilnamečiams skirtos ugdymo ir pagalbos programos:

- *Dorovinis ugdymas.* Tikslas – formuoti neigiamą požiūrį į žalingus įpročius ir skatinti jų prevenciją. Pratybų metu sudaromos sąlygos atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti asmeninį bei viešą gyvenimą, taip pat kurti savęs suvokimo ir pozityvių santykių su kitais žmonėmis pagrindus.
- *Darbinis ugdymas.* Tikslas – išugdyti savarankišką asmenybę; parengti nepilnametį užsienietį savarankiškam gyvenimui, skatinti darbinę veiklą, suteikti teoretinių ir praktinių darbinės veiklos įgūdžių. Centre organizuojami tinkamo darbo ir asmeninių savybių įvertinimo, profesijos mokymo ir darbo paieškos kursai. Profesinio orientavimo pratybų metu supažindinama su Lietuvos darbo rinka, registracijos ir lankymosi Darbo biržoje tvarka ir jos teikiamomis paslaugomis, su mokymo ir profesinio mokymo įstaigomis bei jų veikla, mokoma parašyti ir užpildyti reikalingus įsidarbinant dokumentus, supažindinama su darbo kodeksu, padedama susirasti darbą. Prieglobstį gavę užsieniečiai supažindinami su psichologiniais darbuotojų atrankos metodais, mokomi efektyviai pristatyti save, bendrauti su potencialiais darbdaviais.
- *Lietuvių visuomenės pažinimo kursas.* Tikslas – supažindinti nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus su Lietuvos kultūra, tradicijomis, istorija, geografine padėtimi, ekonomika ir pagrindiniais įstatymais.

Sveikatos priežiūra

Lietuvoje asmenų, kuriems teikiamos nemokamos valstybės sveikatos paslaugos, grupės yra numatytos Sveikatos draudimo įstatyme. Šis įstatymas po pakeitimo į grupę, kuriai skiriama valstybės finansuojama sveikatos apsauga, įtraukė ir nelydimus nepilnamečius užsieniečius, neatsižvelgiant į jų šalyje turimą statusą²⁶. Taigi šiuo metu Lietuvoje visiems nelydimiems nepilnamečiams sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos nemokamai. Sveikatos apsaugos paslaugas valstybė finansuoja nepriklausomai, ar nelydimi nepilnamečiai šalyje yra teisėtai ar ne, ir nepriklausomai nuo to, kur jie apgyvendinti bei kokios procedūros jų atžvilgiu taikomos.

Medicinos paslaugos nelydimiems nepilnamečiams, kaip ir kitiems Pabėgėlių priėmimo centre gyvenantiems asmenims, teikiamos centro Medicinos punkte. Jame dirba bendrosios praktikos gydytoja ir bendrosios praktikos slaugytoja.

Centras yra sudaręs sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis su AB „Achema“ poliklinika, o esant rimtų sveikatos sutrikimų nelydimas nepilnametis gydytojo siunčiamas konsultuoti į Kauno klinikas. Visos medicinos paslaugos, suteikiamos centre ir centro gydytojo siuntimu, apmokamos iš valstybės biudžeto.

Praktikoje buvo nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų su specifinėmis ir sunkiomis sveikatos problemomis, pvz., su cukriniu diabetu.

²⁶ LR Sveikatos draudimo įstatymo nauja redakcija nuo 2009 m. sausio 1d., 6 str. 17 p. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=335083&p_query=&p_tr2=

Psichologo konsultacijos

Psichologinė pagalba nelydimam nepilnamečiui teikiama Pabėgėlių priėmimo centre, jei tai siūlo globėjai, kurie kartu su kitais centro socialiniais darbuotojais ir administracija sprendžia, ar yra poreikis nelydimam nepilnamečiui suteikti psichologo pagalbą.

Centre įrengti psichologinės pagalbos ir relaksacijos kabinetai. Vyksta konsultavimas, atpalaiduojamosios ir autogeninės treniruotės, t. y. muzikos, dailės terapija, žiūrėti filmai bei taikomas grupinis darbas su nepilnamečiais.

Materialinis aprūpinimas

Centre gyventojams kas mėnesį išmokama pinigine pašalpa maistui ir smulkioms išlaidoms. Gyventojai aprūpinami būtiniaisiais drabužiais, higienos reikmenimis, namų apyvokos daiktais ir priemonėmis. Mokiniai aprūpinami visomis mokyklai būtinomis priemonėmis.

Kas mėnesį nelydimam nepilnamečiui išmokami 169 Lt (49 EUR). Ši pašalpa skiriama ir išmokama pačiam vaikui. Suma dalijama į dvi dalis ir išmokama du kartus per mėnesį. Nelydimas nepilnametis kartu su globėju vyksta apsipirkti ir kartu sprendžia, kaip paskirstyti šiuos pinigus. Ši suma, skiriama nepilnamečio maitinimui mėnesiui, yra nepakankama.

Parama prieglobstį gavusiems nelydimiems nepilnamečiams Pabėgėlių priėmimo centre teikiama iki jam sukanka 18 metų. Vėliau 12 mėnesių gali būti tęsiama integracija savivaldybėse.

Išvados

- Nelydimiems nepilnamečiams teikiamos ugdymo ir kitos paslaugos atitinka tarptautinius reikalavimus.
- Materialinis aprūpinimas (maistui skiriamų pinigų suma) yra nepakankamas.

Rekomendacija

- *Didinti nelydimam nepilnamečiui maistui mėnesiui skiriamą sumą.*

5.3. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ, GAVUSIŲ PRIEGLOBSTĮ LIETUVOJE, INTEGRACIJA SAVIVALDYBĖJE

Teisinė bazė

Nuo 2005 m. Pabėgėlių priėmimo centrui pavesta organizuoti užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, socialinę integraciją savivaldybių teritorijose. Integracija savivaldybėse vienerius metus yra remiama valstybės. Integracijos tvarka numato, kad itin pažeidžiamų grupių atveju integracija gali būti tęsiama ne ilgiau, negu trunka išduoto leidimo gyventi Lietuvos Respublikoje galiojimo terminas. Bendras

integracijos laikotarpis centre ir savivaldybės teritorijoje negali būti ilgesnis kaip 60 mėnesių²⁷.

Sprendimą dėl integracijos tęsimo priima komisija per 30 dienų nuo prieglobstį gavusio užsieniečio prašymo pateikimo datos, remdamasi jo prašymu bei integraciją įgyvendinančios institucijos pateiktomis rekomendacijomis.

Praktika

Nelydimi nepilnamečiai, kuriems sukako 18 metų, iš centro išvyksta gyventi į savivaldybes. Jie, kaip ir kiti užsieniečiai, gauna vienkartinę įsikūrimo išmoką, numatytą Lietuvos Respublikos išmokų vaikams, sulaukusiems pilnametystės, įstatyme. Vienkartinė įsikūrimo pašalpa, skirta būtiniausiems reikmenims įsigyti, siekia apie 2 000 Lt. Nuo 2009 m. vienkartinė išmoka buvo padidinta iki 75 BSI (bazinė socialinė išmoka) (9 750 Lt / 2 800 EUR). Tačiau planuojama ją mažinti iki 60 BSI (7 800 Lt / 2 200 EUR).

Vėliau integracija tęsiama savivaldybės teritorijoje. Užsieniečiui integracijos savivaldybėje laikotarpiui skiriamas integracijos koordinatorius, kuris padeda spręsti kasdienes klausimus. Visi užsieniečiai, dalyvaujantys integracijos programoje, kas mėnesį gauna piniginę pašalpą būtiniausioms reikmėms – maistui, drabužiams, higienos priemonėms, visuomeniniam transportui (315 Lt / 90 EUR). Jiems apmokoma būsto nuoma iki 700 Lt / 200 EUR ir iki 88 Lt / 25 EUR mokama už komunalines paslaugas. Šiuo metu buvusių nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų integracija atliekama Kaune ir Vilniuje.

Nevyriausybinių organizacijų, veikiančių prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos srityje, nurodo, kad Lietuvoje būtina daugiau dėmesio skirti nelydimų nepilnamečių ugdymui bei išsilavinimui skatinti. Šiuo metu nelydimi nepilnamečiai, kurie sulaukia pilnametystės, gali pasinaudoti tik 12 mėnesių integracijos laikotarpiu. Šis laikotarpis nėra pakankamas, ypač jei užsienietis įstoja mokytis. Kad galėtų išlaikyti save, toks užsienietis, kuris dar visai neseniai priklausė pažeidžiamai grupei, turi dirbti, o tai labai mažina jo galimybes mokytis.

Išvada

- Įstatymu nustatyto laiko užsieniečių integracijai savivaldybėse nepakanka. Ypač tų užsieniečių, kurie, sulaukę pilnametystės, įstoja į mokymosi įstaigą, atveju.

Rekomendacija

- *Integracijos tvarkoje nustatyti priemonės nelydimų nepilnamečių, sulaukusių pilnametystės, mokymosi galimybėms skatinti.*

²⁷ 2006 m. balandžio 14 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-107 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo, patvirtinto socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1-13, pakeitimo“ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_bin?p_id=274517,

6. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ GRĄŽINIMAS

Teisinė bazė

Lietuva nuo 2008 m. balandžio mėn. užsieniečių grąžinimą vykdo taikydama Šengeno kodekso nuostatas. Kodekse nustatyta, kad valstybė turi užtikrinti, jog visi sprendimai dėl tų asmenų grąžimo būtų priimti visapusiškai susipažinus su faktais. Kodeksas taip pat numato, jog valstybės narės turi imtis priemonių, būtinų, kad asmenys, kurie naudojami laikina apsauga (taip pat ir pasibaigus laikinos apsaugos terminui), savanoriškai grąžtų į savo šalį. Esant reikalui valstybės narės gali numatyti padėties įvertinimo misijas²⁸.

Įstatymas numato, kad užsieniečiai, taip pat ir nepilnamečiai užsieniečiai iki 18 metų, kurie neteisėtai yra Lietuvos Respublikos teritorijoje, gali būti grąžinami savo noru ar priverstinai į kilmės ar užsienio valstybę, į kurią jie turi teisę vykti. Nelydimas nepilnametis užsienietis grąžinamas tik tuo atveju, jeigu užsienio valstybėje, į kurią grąžinamas, jis bus tinkamai prižiūrimas, atsižvelgiant į jo poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį. Jeigu nelydimas nepilnamečio užsienio negalima grąžinti į kilmės ar kitą valstybę, jam turi būti suteikta teisė gyventi Lietuvos Respublikoje²⁹, t. y. išduotas leidimas laikinai gyventi Lietuvoje.

Užsieniečių grąžinimo įgyvendinimas apibrėžtas vidaus reikalų ministro patvirtintose taisyklėse³⁰. Sprendimą grąžinti pasienyje esančius užsieniečius, tarp jų ir nelydimus nepilnamečius, priima Valstybės sienos apsaugos tarnyba, jeigu nėra pagrindo traukti valstybės sienos kirtimo tvarką pažeidusio ir pasienio ruože ar pasienio kontrolės punkte sulaukyto užsienio, taip pat ir nepilnamečio, baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn ir jeigu šis nustatyta tvarka iš karto gali būti grąžintas į valstybę, iš kurios atvyko. Todėl nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio, Valstybės sienos apsaugos tarnybos sprendimu gali būti iškart grąžinti į valstybę, iš kurios atvyko.

Visais kitais atvejais dėl užsieniečių, tarp jų ir nepilnamečių, grąžinimo sprendžia Migracijos departamentas. Užsienietis su Migracijos departamento sprendimu yra supažindinamas žodžiu užsieniečiui suprantama kalba, sprendime užsienietis turi pasirašyti esąs supažindintas. Taip pat sprendime pasirašo užsienietį su sprendimu supažindinęs policijos ar Valstybės sienos apsaugos tarnybos pareigūnas ir vertėjas, jeigu jis dalyvavo. Su sprendimu supažindinant nelydimą nepilnamečių užsienietį, turi dalyvauti jo laikinasis globėjas (rūpintojas), kuris taip pat turi pasirašyti sprendime. Užsieniečiui įteikiama sprendimo dėl jo grąžinimo kopija.

Jeigu užsienietis neturi galiojančio kelionės dokumento, kreipiamasi į užsienio valstybės diplomatinę atstovybę ar konsulinę įstaigą dėl kelionės dokumento grąžti į užsienio valstybę išdavimo. Apie kelionės dokumento gavimą informuojamas Migracijos departamentas.

²⁸ Šengeno kodekso 21 str.

²⁹ 129 str.

³⁰ Vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsienio nepilnamečių išvykimo, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių“.

Institucija, kuriai pavesta vykdyti sprendimą dėl nelydimo nepilnamečio grąžinimo, organizuoja nelydimo nepilnamečio užsieniečio palydą į valstybę, į kurią jis grąžinamas, ir jo perdavimą tėvams ar kitiems teisėtiems atstovams arba tos valstybės institucijos, atsakingos už vaikų globą ar apsaugą, atstovams. Skirtingai nuo kitų užsieniečių grąžinimo, nelydimi nepilnamečiai ne tik palydimi iki valstybės sienos, bet yra lydimi pareigūnų ir perduodami pareigūnams.

Jeigu Migracijos departamento sprendimo dėl užsieniečio grąžinimo vykdymas nesustabdomas ir nėra objektyvių aplinkybių, dėl kurių užsieniečio negalima grąžinti (užsienietį atsisako priimti užsienio valstybė, į kurią jis gali būti grąžintas; užsieniečiui reikia suteikti būtinają medicinos pagalbą, kurios suteikimo reikalingumą patvirtina sveikatos priežiūros įstaigos gydytojų konsultacinė komisija; užsienietis neturi galiojančio kelionės dokumento; nėra galimybės gauti kelionės bilietų ir kt.), arba jeigu nebėra priežasčių, dėl kurių sprendimo dėl užsieniečio grąžinimo vykdymas sustabdytas, ar aplinkybių, dėl kurių užsieniečio nebuvo galima grąžinti, sprendimą dėl užsieniečio grąžinimo vykdančios įstaigos pareigūnai atlieka asmens grąžinimą nedelsiant.

Valstybės sienos apsaugos tarnybos Sienos apsaugos valdybai raštu (paštu ar elektroninio ryšio priemonėmis) pranešami duomenys apie grąžinamą užsienietį: pilietybė, vardas, pavardė, gimimo data, valstybė, į kurią išvyksta, išvykimo laikas ir transporto priemonė bei pasienio kontrolės punktas, per kurį išvyksta, nurodoma, kokį užsienietis turi galiojantį kelionės dokumentą, ar jame yra galiojanti užsienio valstybės viza.

Praktika

Lietuvoje sprendimus dėl užsieniečių, tarp jų ir nelydimų nepilnamečių, grąžinimo priima Migracijos departamento Užsieniečių reikalų skyrius. Sprendime nurodoma, koks pasienio ar policijos padalinys vykdys šį sprendimą. Nurodomi tik teisiniai sprendimo pagrindai. Sprendimo motyvai nenurodomi.

Įstatymas numato, kad nelydimas nepilnametis grąžintas gali būti tik tuo atveju, jeigu užsienio valstybėje, į kurią yra grąžinamas, jis bus tinkamai prižiūrimas, atsižvelgiant į jo poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį. Migracijos departamentas, nustatęs nelydimo asmens tapatybę, bando susisiekti su nelydimo nepilnamečio tėvais. Nepavykus to padaryti, Migracijos departamentas kreipiasi į nelydimo nepilnamečio kilmės valstybės kompetentingą instituciją su prašymu patvirtinti, kad Lietuvoje esantis nelydimas nepilnametis yra tos šalies pilietis, ir su prašymu jį priimti. Gavęs atitinkamos institucijos atsakymą, Migracijos departamentas paveda organizuoti nelydimo nepilnamečio grąžinimą ir perdavimą kitos valstybės atsakingai institucijai. Kitos procedūros įsitikinti, ar nelydimas nepilnametis bus tinkamai prižiūrimas kilmės valstybėje, nėra taikomos.

Tyrimas taip pat parodė, kad kartais grąžinimo procedūra inicijuojama iškart, kai nelydimam nepilnamečiui sukanka 18 metų, nes tuomet ši procedūra yra lengvesnė (nėra taikomas reikalavimas įsitikinti, kad nelydimas nepilnametis bus tinkamai prižiūrimas užsienio valstybėje).

2008 m. į Lietuvą atvyko nepilnametė iš Kongo Demokratinės Respublikos, kuriai buvo 17 metų. Ji buvo apgyvendinta Užsieniečių registracijos centre, vėliau perkelta į Pabėgėlių

priėmimo centrą. Prieglobsčio procedūros metu jai sukako 18 metų ir tuomet Migracijos departamentas priėmė sprendimą dėl jos išsiuntimo į Kongo Demokratinę Respubliką. Šiuo metu ši byla nagrinėjama apeliacine tvarka, galutinis sprendimas dar nėra priimtas (2009 gegužė).

Dažniausiai grąžinimą vykdo Valstybės sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centras ar teritoriniai policijos padaliniai. Vykdytojas paskiriamas pagal užsieniečio, taip pat ir nelydimo nepilnamečio, buvimo vietą. Jei nelydimas nepilnametis yra sulaukytas Užsieniečių registracijos centre, šis centras ir bus paskirtas vykdyti sprendimą dėl grąžinimo.

Praktikoje grąžinant nelydimus nepilnamečius laikomasi panašios tvarkos kaip ir suaugusiųjų atveju, t. y. grąžinamus nelydimus nepilnamečius pasienio ar policijos pareigūnai palydi iki valstybės sienos. Pasienyje jie gali būti perduodami oficialiems kilmės šalies atstovams ar tėvams, tačiau tai nėra būtina grąžinimo vykdymo sąlyga. Yra atvejų, kai nelydimi nepilnamečiai iš Lietuvos į kilmės valstybę vyksta patys. Jie iki kilmės šalies nėra lydimi.

Statistika

Lietuvoje nėra kaupiama nacionalinė nelydimų nepilnamečių grąžinimo atvejų statistika. Tokią informaciją galima būtų gauti tik peržiūrėjus Migracijos departamento žurnalus. Užsieniečių registracijos centre yra galimybė tokius atvejus išskirti, jei sprendimus vykdė Užsieniečių registracijos centras.

5 lentelė. Užsieniečių registracijos centro duomenys apie jame apgyvendintus nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio Lietuvoje 2002–2008 m. ir išvyko iš Lietuvos

Pristatymo į URC data	Šalis	Gimimo data	Amžius	Lytis	Kur išvyko
2002-03-12	Rusija	1984	17	Vyras	Į Rusiją
2002-04-12	Vietnamas	1985	17	Moteris	Į Vietnamą
2002-09-10	Vietnamas	1985	17	Vyras	Į Vietnamą
2002-11-08	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
2002-12-18	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
2002-12-18	Indija	1985	17	Vyras	Į Indiją
2003-06-18	Latvija	1986	16	Moteris	Į Latviją
2005-07-22	Turkija	1987	17	Vyras	Į Turkiją
2008-04-25	Rusija	1991	17	Moteris	Į Rusiją
Iš viso: 9 atvejai					

Išvados

- Nelydimų nepilnamečių grąžinimo procedūra nėra visiškai pritaikyta specifiniams vaiko interesams. Sąlygų, ar tinkamai bus pasirūpinta grąžinamo nelydimo nepilnamečio poreikiais kilmės valstybėje, įvertinimas yra daugiau formali procedūra nei realus tyrimas dėl konkretaus atvejo.

- Nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, gali būti grąžinami Valstybės sienos apsaugos tarnybos sprendimu.

Rekomendacijos

- *Organizuoti mokymus dėl nelydimų nepilnamečių klausimų specifikos pasienio tarnybos atstovams bei Migracijos departamento Užsieniečių reikalų skyriui.*
- *Nacionalinėse duomenų bazėse išskirti ir fiksuoti nelydimų nepilnamečių grąžinimo atvejus.*
- *Identifikuoti nelydimi nepilnamečiai turi būti visuomet palydimi ir perduodami tėvams ar atitinkamai institucijai. Turi būti užtikrinta galimybė pasinaudoti savanoriško grąžinimo galimybe.*

6.1. PAGALBA SAVANORIŠKAI GRĮŽTI

Teisinė bazė

Pagalba savanoriškam užsieniečių grįžimui Lietuvoje nėra reglamentuota. Pagalbą teikia TMO Vilniaus biuras iš ES fondo lėšų.

Praktika

Kaip parodė šio tyrimo metu atliktų interviu su nelydimais nepilnamečiais duomenys, nors ne visų jų tikslas buvo Lietuva, dauguma vis dėlto „norėtų pasilikti Lietuvoje, norėtų mokytis, vėliau susirasti darbą ir pakankamai uždirbti“. Norinčiųjų grįžti į kilmės šalį nebuvo identifikuota. Per 2000–2008 metus šis biuras neturėjo nė vieno nelydimio nepilnamečio savanoriško grąžinimo atvejo.

Jeigu į TMO kreiptųsi nelydimas nepilnametis pagalbos savanoriškai grįžti, TMO Vilniaus biuro darbuotojai pasinaudotų toliau pateiktomis bendromis TMO nelydimų nepilnamečių grąžinimo rekomendacijomis.

Prieš grąžinant nelydimą nepilnametį, būtina atlikti šiuos privalomus veiksmus:

- teisėtas atstovas ir kitos susijusios šalys turi patvirtinti, kad grąžinimas atitinka geriausias nepilnamečio interesus;
- vaikas turi savanoriškai grįžti į kilmės šalį;
- tėvai / globėjas kilmės šalyje turi raštu patvirtinti, kad jie nori prisiimti atsakomybę už vaiką. Globėjas turėtų susitikti su TMO atstovais ir pasitikti vaiką oro uoste atvykimo metu;
- tėvai / globėjas turi pasirašyti teisinį dokumentą, kad jie perėmė vaiką;
- vaikas kelionės metu turi būti lydimas.

Pageidaujama taip pat, kad:

- prieš grąžinant būtų įvertinta šeimos situacija kilmės šalyje;
- kilmės šalies valdžia būtų informuota apie vaiko grąžinimą bei atvykimą ir patvirtintų raštu priėmimo kilmės šalyje vietą;

- būtų vykdoma reintegracija ir vėlesnis tyrimas apie vaiko būklę – geriausia atlikti iki vaikui sukaks 18 metų.

Europos grąžinimo fondo Lietuvoje 2008–2013 m. daugiametėje programoje numatyta, kad bus kuriamos specialios savanoriško grąžimo programos pažeidžiamoms užsieniečių, neteisėtai esančių valstybės narės teritorijoje, grupėms, tarp jų ir nelydmiams nepilnamečiams, prekybos žmonėmis aukoms ir kt. Programų tikslas – sukurti efektyvesnę bei humaniškesnę grąžimo politiką.

Išvada

- TMO Vilniaus biuras nesuteikė pagalbos savanoriškai grąžinti nei vienam nelydimam nepilnamečiui, todėl neturi grąžinimo patirties. Tačiau TMO Vilniaus biuras pasirengęs teikti pagalbą savanoriškai grąžinti ir nelydimiems nepilnamečiams, esant poreikiui.

Rekomendacija

- *Formuojant nelydimų nepilnamečių pagalbos savanoriškai grąžinti patirtį, reikia atsižvelgti į tarptautinius dokumentus ir į kitų valstybių savanoriško gerąją praktiką, kad būtų užtikrinti geriausi nepilnamečio interesai.*

6.2. NELYDIMŲ NEPILNAMEČIŲ UŽSIENIEČIŲ REINTEGRACIJA KILMĖS ŠALYSE

Lietuvoje iki 2009 m. nebuvo vykdomi jokie užsieniečių reintegracijos kilmės šalyje projektai, todėl patirties dėl nelydimų nepilnamečių reintegracijos Lietuva taip pat neturi. Reintegracija Lietuvoje taip pat nėra reglamentuota ir teisės aktu. Reintegracijos veikla numatyta įgyvendinant Europos grąžinimo fondo Lietuvoje daugiametę 2008–2013 m. programą. Programoje numatyta, kad bus atlikta kitų šalių vykdomų reintegracijos projektų gerosios praktikos studija bei nustatytas integracijos kilmės šalyje poreikis. Taip pat numatoma parengti ir įgyvendinti bandomuosius reintegracijos projektus, sukurti tipinį reintegracijos modelį, bendradarbiauti su kilmės šalimis įgyvendinant reintegracijos projektus / schemas.

Specialių reintegracijos schemų nelydimiems nepilnamečiams parengimas 2008–2013 m. programoje nėra numatytas.

Išvados

- Lietuva neturi nelydimų nepilnamečių savanoriško grąžinimo ir reintegracijos praktikos, nes iki 2009 m. nebuvo tokių atvejų ir poreikio. Be to, šios veiklos iki 2009 m. nebuvo finansuojamos.
- 2009 m. iš grąžinimo fondo lėšų numatoma susipažinti su kitų šalių reintegracijos modeliais ir tokių sukurti Lietuvoje.

7. IŠVADOS

Šis tyrimas Lietuvoje buvo atliekamas 2009 m. kovo–birželio mėnesiais pagal Europos migracijos tinklo 2009 metų programą. Tyrimo metu buvo analizuojama Lietuvos teisinė bazė, reguliuojanti nelydimų nepilnamečių padėtį, bei vykdoma nelydimų nepilnamečių identifikavimo, priėmimo, sulaikymo, apgyvendinimo, integracijos ir grąžinimo praktika. Tyrimas atliktas bendradarbiaujant su TMO Vilniaus biuro ir JTVPK atstovybės Lietuvoje ekspertais. Nors tyrimo metu buvo naudota keletas tyrimo metodų (statistinė analizė, teisinė analizė, ekspertų apklausa, giluminiai interviu su nelydimais nepilnamečiais), būtina pastebėti, kad tyrimas yra momentinis, pateikia gana statišką esamos situacijos analizę ir negali atspindėti visų nelydimų nepilnamečių problemų bei klausimų dinamikos. Todėl ekspertų interviu bei kelių nelydimų nepilnamečių atvejų analizė buvo labai svarbus elementas tyrimo patikimumui užtikrinti. Geresniam problemos suvokimui būtų pravartu ateityje pakartoti tokį tyrimą ar net atlikti longitudines studijas.

Statistika

Lietuvoje išsami statistinė informacija centralizuotai kaupiama tik apie nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus, t. y. apie tuos, kuriems buvo pradėta taikyti prieglobsčio procedūra. Šiuos duomenis kaupia Migracijos departamentas. Duomenys apie nelydimus nepilnamečius, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, centralizuotai nekaupiami. Iš įvairių institucijų, kurios susiduria su tokiais nelydimais nepilnamečiais, pavyko gauti tik fragmentiškus duomenis.

Tyrimo metu pastebėta, kad tam tikrų duomenų Lietuva iš viso nefiksuoja. Valstybės sienos apsaugos tarnyba kaupia tik bendrus duomenis apie atvykimus ir išvykimus, bet neišskiria nelydimų nepilnamečių kaip atskiros grupės. Nefiksuojami duomenys apie neįleistus nelydimus nepilnamečius, kurie nepateikė prieglobsčio prašymo ir nuo sienos buvo grąžinti į valstybę, iš kurios atvyko. Taip pat nėra išsamių duomenų apie nelydimų nepilnamečių sulaikymą.

2001 m. buvo užfiksuotas didžiausias nelydimų nepilnamečių skaičius (41 atvejis). Nuo 2001 m. stebima tolygi nelydimų nepilnamečių, kurie kreipiasi dėl prieglobsčio Lietuvoje, mažėjimo tendencija. 2008 m. buvo užfiksuotas tik vienas nelydimo nepilnamečio prieglobsčio prašytojo atvejis.

Teisinė bazė

Lietuvoje nelydimų nepilnamečių teisinis statusas reglamentuojamas įstatyme „Dėl užsieniečių teisinės padėties“. Įstatymo nuostatos iš esmės atitinka ES ir JT priimtus standartus.

Įstatymas išskiria dvi nelydimų nepilnamečių grupes:

- nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai;
- nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai.

Įstatymas gina visų nelydimų nepilnamečių teises, tačiau nelydimus nepilnamečius prieglobsčio prašytojus išskiria kaip itin pažeidžiamą grupę ir numato tam tikras išlygas, kurios nėra taikomos kitiems prieglobsčio prašytojams:

- laikinosios globos (rūpybos) nustatymą ir nelydimo nepilnamečio interesų atstovavimą visais procedūriniais klausimais: apklausos metu, priimant sprendimą dėl jo apgyvendinimo ir pan. (įstatymiškai globa numatyta visiems nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, tačiau praktiškai taikoma tik nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams);
- teisę į nemokamą apgyvendinimą, mokslą, medicinos, teisinę ir socialinę pagalbą nepriklausomai nuo statuso (taikoma visiems nelydimiems nepilnamečiams);
- apgyvendinimą tik tam pritaikytose patalpose Pabėgėlių priėmimo centre (taikoma tik prieglobsčio prašytojams);
- administracinį sulaikymą tik kraštutiniu atveju atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus (taikoma visiems nelydimiems nepilnamečiams);
- draudimą neįleisti į šalį, net jei nelydimas prieglobsčio prašytojas atvyko iš saugios trečiosios šalies (taikoma tik prieglobsčio prašytojams);
- gražinimą tik tuo atveju, jeigu užsienio valstybėje, į kurią gražinamas, nelydimas nepilnametis bus tinkamai prižiūrimas, atsižvelgiant į jo poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį (taikoma visiems prieglobsčio prašytojams).

Įstatymas nenumato jokių išimčių nelydimiems nepilnamečiams atvykimo, identifikavimo, prieglobsčio procedūros bei integracijos metu, išskyrus būtinybę tokiems nelydimiems nepilnamečiams skirti globėją, kuris atstovautų nelydimo nepilnamečio teisėtiems interesams.

Įstatymas nevisiškai išsamiai reguliuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipė dėl prieglobsčio, teisinį statusą. Tokie nelydimi nepilnamečiai Lietuvoje prilyginami nelegaliems migrantams ir juos stengiamasi kuo greičiau išsiųsti iš šalies. Jiems nėra taikomos tokios įstatyme numatytos išlygos kaip nelydimiems nepilnamečiams prieglobsčio prašytojams. Tai vertintina kaip įstatyminė spraga, todėl būtina priimti teisės aktų pakeitimus, kurie numatytų atsakingas institucijas ir procedūras, taikomas nelydimiems nepilnamečiams, nesikreipiantiems dėl prieglobsčio. Dabartinis teisinis nelydimų nepilnamečių užsieniečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, padėties reguliavimas neatitinka geriausių vaiko interesų.

Praktika

Lietuvoje nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų atžvilgiu taikoma praktika iš esmės atitinka geriausius vaiko interesus. Tačiau tyrimo metu buvo užfiksuotos ir tam tikros probleminės sritys. Didesnių problemų kyla dėl nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio. Dėl netobulo teisinio reguliavimo sunku praktiškai užtikrinti tokių nelydimų nepilnamečių interesus ir jų apsaugą.

Tyrimo metu buvo padarytos tokios pagrindinės pastabos dėl praktikos, taikomos nelydimų nepilnamečių atžvilgiu:

- **Atvykimas.** Nelydimų nepilnamečių į Lietuvą atvyksta nedaug. Per 2000–2008 m. užfiksuoti 137 nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai ir jų skaičius

mažėja³¹. Tai gali būti paaiškinama griežta trečiųjų šalių (Rusijos ir Baltarusijos) bei vežėjų vykdoma kontrole. Nors įstatymas draudžia neįleisti nelydimo nepilnamečio į šalį, pasitaiko atvejų, kai nelydimi nepilnamečiai, kurie nesuformuoja prašymo dėl prieglobsčio ir neturi dokumentų, gali būti neįleidžiami į šalį ir grąžinami į valstybę, iš kurios atvyko. Tokie atvejai net nėra fiksuojami statistikoje. Būtina užtikrinti, kad visi nelydimi nepilnamečiai pareigūnų būtų tinkamai informuojami apie galimybę kreiptis dėl prieglobsčio. Taip pat būtina fiksuoti visus nelydimų nepilnamečių grąžinimo atvejus, net ir tuos, kai jie neįleidžiami į šalį. Jeigu prašymas dėl prieglobsčio pateiktas, nelydimas nepilnamečis visais atvejais įleidžiamas į šalį.

- **Identifikavimas.** Dažniausiai pirminis identifikavimas (apklausa) vyksta pasienio kontrolės punkte. Nors įstatymas numato, kad nelydimam nepilnamečiui turi būti nustatyta laikinoji globa (rūpyba) ir kad laikinasis globėjas (rūpintojas) turi atstovauti nelydimo nepilnamečio užsieniečio interesams, tačiau praktika rodo, jog daugeliu atvejų pirminės apklausos metu vaiko globėjas dar nebūna paskirtas ir nedalyvauja pirminėje apklausoje. Tokiose apklausose dažniausiai dalyvauja savivaldybės Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovas, nors jis ir nėra oficialiai paskirtas laikinuoju vaiko globėju. Problemų kyla ir užtikrinant vertėjo dalyvavimą pirminės apklausos metu. Vertėjų dalyvavimo tokiose apklausose sistema nėra sukurta, todėl kiekvienu atskiru atveju VSAT pareigūnai pagal galimybes bando užtikrinti vertėjo dalyvavimą. Be to, ekspertai pastebi, kad nelydimų nepilnamečių apklausas atlieka specialaus pasirengimo neturintys pareigūnai. Jiems nėra organizuojami specializuoti mokymai.

- **Prieglobstis / tarptautinė apsauga.** Lietuvoje prieglobsčio suteikimo procedūra nuodugniai reglamentuota įstatyme ir poįstatyminiuose aktuose. Teisės aktai nenumato jokių išimčių nelydimiems nepilnamečiams, išskyrus teisėto atstovo ar globėjo dalyvavimą visuose procesiniuose veiksmuose. Lietuvoje nė vienam nelydimam nepilnamečiui nebuvo suteiktas pabėgėlio statusas. Visais atvejais jiems buvo suteikta papildoma apsauga vieneriems metams su galimybe ją pratęsti. Nors prieglobsčio prašymai Lietuvoje nagrinėjami nuo 3 iki 6 mėnesių, nelydimų nepilnamečių prašymai dažniausiai nagrinėjami greitesne tvarka. Tačiau kalbant su nelydimais nepilnamečiais pastebima, kad sprendimo dėl prieglobsčio laukimo metu nelydimi nepilnamečiai jaučia neapibrėžtumą ir stresą. Jį mažinti galima aiškinant apie prieglobsčio suteikimo procedūrą, atsakant į nelydimiems nepilnamečiams kylančius klausimus, bandant kartu ieškoti ateities perspektyvų.

- **Apygyvendinimas.** Pagal įstatymą nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai apgyvendinami Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje. Įstatymas taip pat numato, kad nelydimas nepilnamečis gali būti apgyvendinamas pas globėją, tačiau praktikoje tokių atvejų Lietuvoje nebuvo. Pasitaiko atvejų, kad nelydimi nepilnamečiai, dėl kurių amžiaus kyla pagrįstų įtarimų, laikinai apgyvendinami ir Užsieniečių registracijos centre, nors jis ir nėra pritaikytas nelydimiems nepilnamečiams. Tačiau nustačius, kad prieglobsčio prašytojas yra jaunesnis nei 18 metų, jis perkeliamas į Pabėgėlių priėmimo centrą. Centre nelydimas nepilnamečis gyvena prižiūrimas paskirto globėjo. Jis / ji gauna 169 Lt/mėn. (49 EUR) išmoką maistui ir smulkioms išlaidoms. Šios sumos nelydimiems nepilnamečiams nepakanka.

³¹ Šis skaičius neįtraukia nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio.

Nei įstatymas, nei poįstatyminiai aktai nedetalizuoja nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinimo klausimo, tik numato bendrą principą, kad tokie nelydimi nepilnamečiai turi būti apgyvendinti. Čia kyla praktinių problemų. Tokie nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami įvairiose institucijose, ne visada pritaikytose nepilnamečiams. Tai ydinga praktika, kurią būtina tobulinti.

- **Sulaikymas.** Įstatymas numato, kad nelydimi nepilnamečiai gali būti sulaikomi tik išimtiniais atvejais. Tačiau nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, sulaikymas yra dažna praktika Lietuvoje. Jiems taikomas administracinis sulaikymas siekiant juos išsiųsti iš Lietuvos. Pasitaiko atvejų, kai tokie nelydimi nepilnamečiai sulaikomi ir uždaromi į policijos areštines kartu su kitais pažeidėjais. Tai gali būti labai traumuojanti patirtis, ypač jei nelydimas nepilnametis atvyko iš karinio regiono. Dažni atvejai, kai nelydimi nepilnamečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, sulaikomi ir apgyvendinami Užsieniečių registracijos centre. Ekspertai nurodo, kad turi būti ieškoma alternatyvų nelydimų nepilnamečių sulaikymui ir vengiama nelydimus nepilnamečius, kurie nepadarė kriminalinių nusikaltimų, sulaikyti policijos areštinėse.

- **Integracija.** Nelydimų nepilnamečių, kuriems suteikta tarptautinė apsauga, integraciją vykdo Pabėgėlių priėmimo centras. Nelydimi nepilnamečiai čia gauna visas reikalingas paslaugas. Centre vyksta įvairūs užsiėmimai, intensyvūs kalbos kursai, visi nelydimi nepilnamečiai lanko Ruklos vidurinę mokyklą. Įstatymas numato, kad nelydimi nepilnamečiai gali gyventi centre ir gauti visas reikalingas paslaugas iki 18 metų. Po to valstybės remiama integracija gali būti pratęsta dar metams. Ekspertai pažymi, kad su sunkumais susiduria tie nelydimi nepilnamečiai, kurie, suėjus pilnametystei, įstoja į mokymosi įstaigos dieninį skyrių. Tokiems nelydimiems nepilnamečiams integracijos terminas turėtų būti pratęstas arba suteikiama kita parama tam, kad jie galėtų mokytis. Tai skatintų pabėgėlių mokymąsi ir sėkmingą integraciją.

- **Grąžinimas.** Įstatymas numato, kad grąžinami gali būti tik tie nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai, kurie Lietuvoje yra neteisėtai, ir tik tuo atveju, jeigu valstybėje, į kurią grąžinami, jie bus tinkamai prižiūrimi, atsižvelgiant į jų poreikius, amžių ir savarankiškumo lygį. Praktika rodo, jog nelydimas nepilnametis grąžinamas, jeigu užsienio valstybės, į kurią jis gali vykti, atitinkama institucija patvirtina, kad ji priims nelydimą nepilnametį. Ekspertai pažymi, kad tokia procedūra yra daugiau formalumas, o ne tikros padėties ir sąlygų įvertinimas.

Jeigu nelydimas nepilnametis nepateikia prašymo dėl prieglobsčio ir neturi reikiamų dokumentų, jis gali būti iš karto grąžintas į valstybę, iš kurios atvyko. Ekspertai pažymi, kad gali pasitaikyti atvejų, kai grąžinami ir tie nelydimi nepilnamečiai, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, bet kurie tokio prašymo patys nesugebėjo suformuluoti. Taip pat reiktų atkreipti dėmesį, kad įstatymas neįpareigoja pareigūnų informuoti nelydimų nepilnamečių apie galimybę pateikti prieglobsčio prašymą.

Rekomendacijos

Tyrimas parodė, kad Lietuvoje galima skirti dvi nelydimų nepilnamečių užsieniečių kategorijas: nelydimi nepilnamečiai užsieniečiai, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, ir nelydimi nepilnamečiai prieglobsčio prašytojai. Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio

prašytojų atveju tiek teisinis reguliavimas, tiek praktika iš esmės atitinka geriausias vaiko interesus. Nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, atvejų analizė parodė, kad teisinis reguliavimas neatitinka geriausių vaiko interesų, o praktika varijuoja priklausomai nuo nelydimą nepilnamečių sulaikiusios institucijos ir pareigūnų. Todėl teisės aktais būtina išsamiai reglamentuoti nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, teisinį statusą ir standartizuoti jų atžvilgiu taikomą praktiką, ypač sprendžiant jų apgyvendinimo, sulaikymo ir grąžinimo klausimus.

Taip pat rekomenduojama tobulinti kai kuriuos praktikoje pastebėtus trūkumus dėl nelydimų nepilnamečių:

- Vertėjų užtikrinimas pirminės apklausos metu;
- Mokymai pareigūnams, atliekantiems nelydimų nepilnamečių pirminės apklausas / parengti pareigūnus, kurie, esant reikalui, galėtų kvalifikuotai atlikti tokias apklausas;
- Reglamentuoti nelydimų nepilnamečių, kurie nesikreipia dėl prieglobsčio, apgyvendinimo klausimą;
- Išanalizuoti nelydimiems nepilnamečiams teikiamos piniginės pašalpos ir jų patiriamų minimalių išlaidų atitikimo klausimą;
- Skirti daugiau dėmesio ir reikšmės tiesioginio globėjo darbui / bendravimui su nelydimu nepilnamečiu;
- Svarstyti integracijos savivaldybėje pratęsimo galimybę tiems tarptautine apsauga besinaudojantiems asmenis, kurie siekia mokslo;
- Tobulinti nelydimų nepilnamečių grąžinimo praktiką, ypač jų šeimos narių identifikavimo procedūrą;
- Užtikrinti, kad nelydimų nepilnamečių grąžinimas būtų vykdomas atsižvelgiant į specifinius nepilnamečio poreikius (išnaudojant Grąžinimo fondo teikiamas galimybes).

8. INFORMACIJOS ŠALTINIAI

8.1. LIETUVOS TEISĖS AKTAI:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
2. Lietuvos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. Lietuvos imigracijos politikos gairės;
3. Šengeno sienų kodeksas;
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas;
5. Įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“;
6. Vidaus reikalų ministro 2004 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. 1V-429 „Dėl sprendimų dėl užsieniečio įpareigojimo išvykti, išsiuntimo, grąžinimo ir vykimo tranzitu per Lietuvos Respublikos teritoriją priėmimo ir jų vykdymo taisyklių patvirtinimo“;
7. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo nauja redakcija nuo 2009 m. sausio 1 d.;
8. Laikinojo užsieniečių apgyvendinimo užsieniečių registracijos centre sąlygų ir tvarkos aprašas, patvirtintas vidaus reikalų ministro 2007 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. 1V-340;
9. Vidaus reikalų ministro bei socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. vasario 2 d. įsakymu Nr. 1V-31/A1-28 patvirtintos Nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų apgyvendinimo Pabėgėlių priėmimo centre taisyklės;
10. Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „Dėl pabėgėlių priėmimo centro nuostatų patvirtinimo“, priimtas 2005 m. rugpjūčio 18 d. Nr. A1-234;
11. 2004 m. lapkričio 15 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 1V-361 patvirtintas aprašas „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos“;
12. 2007 m. gegužės mėn. priimti pakeitimai dėl 2004 m. lapkričio 15 d. vidaus reikalų ministro įsakymu Nr. 1V-361 patvirtinto aprašo „Dėl užsieniečių prašymų suteikti prieglobstį nagrinėjimo, sprendimų priėmimo ir jų vykdymo tvarkos“ pakeitimo;
13. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymas Nr. 5-V-357 „Dėl teritorinių policijos įstaigų areštinių apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“.
14. 2006 m. balandžio 14 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. A1-107 „Dėl Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašo, patvirtinto socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. sausio 11 d. įsakymu Nr. A1-13, pakeitimo“.

8.2. POLITIKOS DOKUMENTAI:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005–2012 metais plano patvirtinimo“.

2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. gruodžio 3 d. nutarimas Nr. 1317 „Dėl Lietuvos imigracijos politikos gairių patvirtinimo“.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184 patvirtinta Vaiko gerovės valstybės politikos strategija.

8.3. TYRIMAI IR ATASKAITOS:

1. 2001 m. Lietuvos vaikų teisių gynimo nevyriausybinių organizacijos „Gelbėkit vaikus“ tyrimas „Atskirtų vaikų“ – užsieniečių padėties įvertinimas Lietuvoje“;
2. Vaikų teisių apsaugos komiteto 2006 m. kovo 17 d. ataskaita apie Lietuvą dėl Vaikų teisių konvencijos CRC/C/LTU/CO/2 (anglų kalba);
3. 2006 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos tyrimas dėl vaikų prieglobsčio prašytojų priėmimo sąlygų Lietuvoje;
4. 2006 m. nacionalinė ataskaita, paruošta Europos Komisijai „Odysseus“ akademinio tinklo dėl Priėmimo sąlygų direktyvos nuostatų įgyvendinimo Lietuvoje;
5. 2007 m. pagal Europos Komisijos DAPHNE II projektą „Nelydimi nepilnamečiai: apsaugos mechanizmai išplėstoje Europos Sąjungoje“ Florencijos universiteto (University degli Studi di Firenze) nacionalinė ataskaita apie Lietuvą;
6. United States Department of State, Trafficking in Persons Report 2008.
7. Coalition to Stop the Use of Child Soldiers, Child Soldiers Global Report Lithuania 2008.
8. 2000 m. TMO, Suomijos imigracijos departamento bei ES „Odysseus“ programos „Children First“ vykdomas projektas „Nepilnamečiai prieglobsčio suteikimo procese“;
9. Committee on Rights of Child examines report of Lithuania on Optional Protocol on Children and Armed conflict.
10. 2005 m. Kauno darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos studiją „Dėl nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų ruošimo integracijai į darbo rinką Lietuvoje“.

8.4. SPECIALIOJI LITERATŪRA:

1. „Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje“, Rimantė Šalaševičiūtė, Eivilė Žemaitytė, 2008 m.;
2. Unaccompanied refugee minors. The role and the place of international law in the pursuit of durable solutions, Guy S. Goodwin-Gill, The International Journal of Children's Rights 3; 405-416, 1995;
3. Atskirtų vaikų Europoje programos Gerosios praktikos rekomendacijų rinkinys, išleistas lietuvių kalba 2005 m.;
4. UNHCR – Sexual and Gender-Based Violence against Refugees, Returnees and Internally Displaced Persons, May 2003.

Audra Sipavičienė, Renata Kuleš, Mantas Jeršovas
KELYJE: NELYDIMI NEPILNAMEČIAI LIETUVOJE

Tiražas 100 egz. Užsakymas 9 855
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, 09109 Vilnius